

Η Ανάσταση στη Θεολογία των Λαών της Ανατολής

Από το βιβλίο των Στράτου Θεοδοσίου και Μάνου Δανέζη
Επικουρων Καθηγητών Αστροφυσικής, Τμήματος Φυσικής Πανεπιστημίου
Αθηνών

«Στα Ιχνη του Ι.Χ.Θ.Υ.Σ»
εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2001

Η λατρεία της φυσικής γονομότητας

Ανάσταση στα ελληνικά σημαίνει ανασήκωμα, έγερση ή αφύπνιση. Κατά τον Λουκιανό (Περί Ορχήσ. 45) είναι η επαναφορά (έγερση) του νεκρού, και κατά τον Χριστιανισμό η επάνοδος στη ζωή από τον κόσμο των νεκρών μιας θείας ή ανθρώπινης ύπαρξης. Μεταφορικά σημαίνει —εκτός από το ξαναζωντάνεμα— και την απελευθέρωση (ανάσταση του έθνους).

Αρχίζοντας από τα πανάρχαια χρόνια μπορούμε να πούμε —σύμφωνα βέβαια με τις σημερινές γνώσεις μας— ότι ο πρωτόγονος άνθρωπος από τη στιγμή που άρχισε να παρατηρεί τη ζωή πάνω στη Γη κατάλαβε ότι όπως ο ίδιος έτσι και η υπόλοιπη ζωική και φυτική ζωή εξαρτιόταν από το τρίπτυχο *ζωή- ανάπτυξη- θάνατος*. Η επιβίωση του ανθρώπου ήταν συνυφασμένη με τη βλάστηση της γης, αφού τόσο αυτός όσο και πολλά από τα υπόλοιπα ζώα τρέφονταν από τα δώρα της φύσης.

Συνεπώς η ζωή του πρωτόγονου ανθρώπου εξαρτιόταν από τη διαδοχική εναλλαγή των εποχών του έτους. Και ακόμα το κυριότερό του πρόβλημα εκείνη τη μακρινή εποχή ήταν το να αντιμετωπίσει τις αντίξοες καιρικές συνθήκες. Η ζωή του εξαρτιόταν απόλυτα απ' αυτές, οι κλιματολογικές εποχές και η εναλλαγή των καιρικών συνθηκών αντιπροσώπευαν τον ίδιο τον κύκλο της ζωής. Ο δριμύς και παγερός χειμώνας ήταν ο θάνατος, ενώ η γλυκιά άνοιξη ήταν η αναγέννηση και η ανάσταση της φύσης. Τον χειμώνα η φύση ήταν νεκρή και την άνοιξη ανασταίνόταν, σαν μια «ζωντανή» ύπαρξη, που για τον τότε άνθρωπο αντιπροσώπευε τον Θεό. Αλλωστε είναι πλέον γνωστό, από τις μελέτες των ειδικών επιστημόνων, ότι η θεοποίηση της φύσης είναι το πρώτο στάδιο ερμηνείας του κόσμου από τους ανθρώπους οποιασδήποτε φυλής σε όλα τα πλάτη του κόσμου. Δηλαδή ο πρωτόγονος άνθρωπος έπρεπε να επηρεάζεται —με μαγικές επικλήσεις και πράξεις— τη φύση, ώστε ο μυστηριακός κύκλος της ζωής να επαναληφθεί. Έτσι, Θεός και Φύση ταυτίζονταν, ή μάλλον Θεός και κλιματολογικές εποχές. Συνεπώς, η κυριότερη επιδίωξη του ανθρώπου εστιαζόταν στο γεγονός της ανάστασης του Θεού. Γι' αυτό ο άνθρωπος όλες τις πράξεις, που απέβλεπαν στον επηρεασμό της φύσης για την αναγέννησή της, τις ασκούσε σε ειδική ιεροτελεστία, που κυριολεκτικά αποσκοπούσε στο να συμβεί η ανάσταση του Θεού. Έχοντας στοιχειωδώς συνειδητοποιήσει τη συνεχή και αναγκαστική διαδοχή των κλιματολογικών εποχών του έτους —απαραίτητη γνώση για την επιβίωσή του— απέδωσε στη διαδοχή του χειμώνα και της άνοιξης σχέση *αιτίου και αιτιατού*. Πιστεύοντας ότι μέσω της μυστικιστικής ιεροτελεστίας πραγματοποιούσε την ανάσταση του Θεού, δεν μπορούσε παρά να συμπεριλάβει ταυτόχρονα και τον θάνατό του σαν απαραίτητη προϋπόθεση αυτής ταύτης της ανάστασής του. Έτσι η μαγική ιεροτελεστία μιμείτο τη γέννηση, τα παθήματα, τον θάνατο και την ανάσταση του Θεού που τον ταύτιζε, όπως είπαμε, με τη φύση. Δεν ήταν δυνατόν εκείνη τη μακρινή εποχή να συλλάβει ο πρωτόγονος νους του ανθρώπου ιδέες αφηρημένες ενός αιώνιου, πανάγαθου και αόρατου Θεού, γι' αυτόν τον λόγο δημιούργησε την ανάγκη των απτών, ορατών θεών απαραίτητων για την τέλεση των κατάλληλων ιεροτελεστιών. Αλλωστε η γεωργία και αργότερα το συνακόλουθό της

το εμπόριο γέννησαν την ιδέα όχι μόνον ενός θεού, αλλά ουσιαστικά την ιδέα της πολυθεΐας με τη λατρεία των θεών της φύσης, της γεωργίας και του εμπορίου. Ετσι, εμφανίστηκαν οι διάφορες πέτρινες ή ξύλινες απεικονίσεις των Θεών και η μαγεία κατέληξε στο να γίνει θρησκεία. Πανάρχαια εσωτερική εκδήλωση της ανθρώπινης ψυχής, η οποία σχετίζεται με την επενέργεια ανώτερων δυνάμεων, που κατευθύνουν και προστατεύουν τη ζωή στη Γη.

Πιστεύοντας ακράδαντα στη δύναμη και στην αποτελεσματικότητα των μαγικοθρησκευτικών ιεροτελεστιών τους και αναπαραστάσεων, οι πρωτόγονοι άνθρωποι εκλιπαρούσαν τους θεούς μιμούμενοι διάφορες πράξεις, που κάλυπταν τις βασικές ασχολίες της καθημερινής ζωής τους. Μιμούνταν τον τρόπο της σποράς, τον θερισμό, σκηνές από το κυνήγι και τέλος τον θάνατο του θεού —οπότε όλοι θρηνούσαν— και την επακόλουθη ανάστασή του —οπότε όλοι γιόρταζαν. Πολλές φορές κάποιος απ' αυτούς «υποδυόταν» τον ίδιο τον Θεό, στη ρυθμική ιεροτελεστία και απ' αυτό το τελετουργικό δημιουργήθηκε ο λειτουργός ιερέας του.

Ο πρωτόγονος άνθρωπος παρατηρώντας προσεκτικά τον κύκλο ζωής των φυτών, με τον σπόρο, το φύτεμά του στη μητέρα Γη και τη βλάστησή του, ανακάλυψε, με το πέρασμα των αιώνων, τον αντίστοιχο αρχέγονο κύκλο της ζωικής σεξουαλικής αναπαραγωγής. Το σπέρμα —ο σπόρος της ζωής— ριχνόταν από το αρσενικό στη μήτρα του θηλυκού, όπως ο σπόρος που φυτεύεται στη Γη, και από τη μητέρα δημιουργείται μια νέα ζωή. Από τον άψυχο σπόρο η γη γεννούσε, όπως ακριβώς οι ζωντανοί οργανισμοί. Συνεπώς η γη ήταν ζωντανή και για να γεννά έπρεπε να έρχεται σε επαφή με το αρσενικό. Ετσι, ο άνθρωπος προσωποποίησε τη γη με τη θηλυκή μορφή, ενώ ο γονιμοποιός αρσενικός ήταν ο ουρανός με τη βροχή ή κάποιος ποταμός —όπως ο θεϊκός Νείλος στην Αίγυπτο. Μ' αυτόν τον τρόπο το πρόβλημα της «ανάστασης» της ζωής βασίστηκε και συνδυάστηκε με τη σεξουαλική αναπαραγωγή. Αφού η μητέρα Γη γεννούσε και το σπέρμα του Ουρανού ήταν η βροχή, τότε οι άνθρωποι —που η ζωή τους εξαρτιόταν από τη βλάστηση— έπρεπε είτε να εξευμενίζουν, είτε να προκαλούν τον θεό Ουρανό να συνευρίσκεται περισσότερες φορές με τη μητέρα Γη για πλουσιότερη παραγωγή.

Πραγματικά στη Θεογονία του Ησίοδου η ευρύτερη Γαία και ο Ουρανός αποτελούν το πρώτο θεϊκό ζευγάρι, που το ενώνει ο Έρως και στον ερωτικό-κοσμογονικό συμβολισμό ο Ουρανός αγκαλιάζει και γονιμοποιεί τη Γη μέσω της βροχής. Παρουσιάζεται σαν μια δύναμη πανίσχυρη και αναπαραγωγική, που ένωνε και πλήθυνε τους Θεούς και το οποίο ο μυθικός Ορφείας, το λάτρευε και το ύμνησε ως γέννημα του Χάους ή του Ερέβους και του φωτεινού τμήματος της ημέρας. Αλλωστε, αυτό ακριβώς το γεγονός συμβολίζει και η ένωση της Σεμέλης, που προσωποποιεί τη γη, με τον Δία, τον ουράνιο θεό, ο οποίος γονιμοποιεί την ερωμένη του με τους κεραυνούς, προάγγελους της πολύτιμης βροχής. Με τον ίδιο τρόπο γονιμοποιείται η γήινη Δανάη, αφού ο ουράνιος Δίας μεταμορφώνεται σε χρυσή βροχή. Συμβολικά, ο ουράνιος θεός μέσω των ευεργετικών υδάτων απαλύνει τον ξεραμένο από την ανομβρία κόλπο της γης για την ανάπτυξη της ζωής.

Ετσι, όλες σχεδόν οι λατρείες της Ανατολής είχαν ως υπόβαθρό τους έναν ιδιαίτερο μυστικισμό, που άφηνε ελεύθερο το κτηνώδες στον άνθρωπο. Απ' αυτό το γεγονός ξεκίνησαν τα ομαδικά όργια στην ύπαιθρο για να τους βλέπει ο Ουρανός να ερεθίζεται και να αναζητά τη συντροφιά της Γης. Επίσης διαδομένη είναι η πρακτική —ακόμα και σήμερα στις πρωτόγονες φυλές— να κατασκευάζουν γυναικεία ομοιώματα με υπερτονισμένα τα γεννητικά όργανα και τα στήθη τους. Όταν η ανομβρία συνεχιζόταν οι φυλές, με επικεφαλής τον μάγο, έβγαζαν τα είδωλα αυτά στην ύπαιθρο για να τα αντικρύσει ο Ουρανός, να ερεθιστεί και να ενωθεί —μέσω της βροχής— με τη Γη. Ακριβώς έτσι, γεννήθηκε, όπως ήδη αναφέραμε, η μιμητική μαγεία, που όπως ξέρουμε, αποτέλεσε τη βάση του λατρευτικού μέρους σχεδόν όλων των αρχαϊκών πρωτόγονων

θηρσκειών. Συνεπώς, αυτά που νομίζουμε χονδροειδείς και ακαλαίσθητες γυναικείες παραστάσεις, έργα συνήθως πρωτόγονων πολιτισμών, σήμερα ξέρουμε ότι κατασκευάστηκαν ακριβώς έτσι για να αποτελέσουν τα «σύνεργα» ερεθισμού του θεού Ουρανού. Η γυναικεία αυτή παράσταση με με τεράστια στήθη και γλουτούς είναι η φυσική απεικόνιση της Μεγάλης Μητέρας-Γης, οι έρωτές της οποίας συνδέονται με την ετήσια αιώνια αναγέννηση της φύσης που συμβαίνει την ποιο ωραία εποχή του έτους, τη λουλουδιασμένη άνοιξη.

Το κοσμογονικό θέμα του αρχέγονου ζεύγους Ουρανός και Γη, εντοπίζεται σχεδόν σε όλους τους αρχέγονους πολιτισμούς.

Σύμφωνα με τον Ρουμάνο καθηγητή Mircea Eliade, *τα απερίγραπτα όργια θα τα συναντήσουμε σε πολλές γιορτές που σχετίζονται με την καλλιέργεια της γης και με την εν γένει γονιμότητα της φύσης. Ίσως, μ' αυτά να σχετίζονται οι θυσίες, αφού οι θυσίες, σε όλους τους λαούς, ήταν μια τελετουργική επανάληψη της Δημιουργίας. Ο κοσμογονικός μύθος προϋποθέτει τον τελετουργικό θάνατο ενός ανθρώπινου όντος για την αναγέννηση της εκδηλωμένης στη συγκομιδή δύναμης, που συνεχίζει την επανάληψη της πράξης της Δημιουργίας που έδωσε ζωή στους σπόρους. Η ενεργοποιημένη δύναμη των φυτών αναγεννάται χάρη σε μια αναστολή του χρόνου και την επιστροφή στην αρχική στιγμή της κοσμογονικής πληρότητας* (M. Eliade, 1992, σελ. 323).

Πέρα απ' όσα αναφέραμε παραπάνω, οι παραστάσεις αυτών ακριβώς των θεοτήτων συμβολίζουν πανάρχαιες θεότητες της φύσης. Στην Εφεσο, για παράδειγμα, στο Αρτεμίσιο —το περίφημο ιερό της Αρτέμιδος— υπήρχε το άγαλμα της θεάς σαν μια παραλλαγή της φιλήδονης φοινικικής θεάς Αστάρτης. Το ακαλαίσθητο άγαλμα της θεάς με τους αναρίθμητους μαστούς (σύμβολο γονιμότητας) υπενθύμιζε μια μητρική θεότητα, από περιοχή μητριαρχικού πολιτισμού, ενώ ταυτόχρονα συμβόλιζε την πανάρχαια θεότητα της μητέρας φύσης και τους δεσμούς της με το ζωικό βασίλειο.

Ο Ed. Schure στο βιβλίο του «Οι Μεγάλοι Μύσται» (1926) αναφέρει χαρακτηριστικά: *«Οι περιπτύξεις του Ουρανού και της Μητέρας Γης, στη γλώσσα των Μυστηρίων εκφράζουν και τις βροχές των ψυχών ή των πνευματικών μονάδων που έρχονται να γονιμοποιήσουν τους γήινους γόνους, τις οργανωμένες αρχές που δίχως αυτές η ύλη θα έμενε μια αδρανής και διάχυτη μάζα».*

Γενικά, λοιπόν, όλες οι «φυσικές» θρησκείες της Ανατολής δημιουργήθηκαν από τη ροπή προς τη δεισιδαιμονία και τη μαγεία του πρωτόγονου ανθρώπου και δεν έχουν καμιά σχέση με τη θρησκεία της αλήθειας και του φωτός που δίδαξε ο Ιησούς Χριστός. Εκτός από τους αρχαίους Έλληνες, που πίστευαν με θέρμη στο απολλώνιο φωτεινό στοιχείο, συνδύαζαν, όμως, ταυτόχρονα το μυστηριακό-υποχθόνιο διονυσιακό, αφού οι λαμπρές ελληνικές θεότητες δανείστηκαν στοιχεία από τις αντίστοιχες δαιμονικές ασιατικές. Έτσι το βακχικό μεθύσι στη λατρεία του Διονύσου και στα Μυστήρια της Δήμητρας οδηγούσε στην υπέρλογη ορμή προς την αυτοθέωση και στην άρση των ορίων μεταξύ του ανθρώπινου και του θεϊκού. Για τα απόκρυφα διονυσιακά Ελευσίνια Μυστήρια ο Γιαν Κοττ στην ανάλυσή του για τις «Βάκχες», από το έργο του «Θεοφαγία», αναφέρει: *«Ο μύθος σύμφωνα με τον οποίο η αρχομένη γονιμοποίηση της φύσης και η ετήσια ανανέωσή της σχετίζονται με την επίσκεψη στη γη του γιου του Θεού, με το φόνο και την ανάστασή του, είναι ένας από τους πιο διαδεδομένους και σταθερούς μύθους, που συναντάμε σε πολύ απομακρυσμένους και διαφορετικούς πολιτισμούς, όπως στο μεσογειακό και τον πολυνησιακό, των Μάγια και των κανιβάλων Ουιτότο».* Η λατρεία του θεού Διονύσου που εισέδωσε στην κυρίως Ελλάδα πιθανώς από τη Θράκη τον 8ο π.Χ. αιώνα, σχεδόν αυτόματα συνδυάστηκε και συγχώνευσε προγενέστερες παγανιστικές αγροτικές τελετές γύρω από τον θάνατο και την ανάσταση των γονιμοποιών θεών της φύσης. Πάνω σ' αυτό ακριβώς το θέμα ο Γιαν Κοττ συνεχίζει: *«Ο αναστημένος Διόνυσος κατέβηκε στην κόλαση για να απελευθερώσει τη νεκρή του*

μητέρα Σεμέλη. Ύστερα ανέβηκε στον Ολυμπο κι έγινε δεκτός στον κύκλο των αθανάτων. Η Σεμέλη μεταμορφώθηκε στην Περσεφόνη, που μόλις αρχίζει ο χειμώνας πηγαίνει στον Κάτω Κόσμο και ξαναγυρίζει στον Επάνω, με το τέλος του χειμώνα για να σμίξει με τον ανοιξιάτικο Διόνυσο».

Ουσιαστικά ο ανθρωπομορφισμός ήταν αδύνατο να ικανοποιήσει τις βαθύτερες ανάγκες της ανθρώπινης ψυχής. Έτσι, εκ των πραγμάτων γεννήθηκε η ανάγκη για μύηση. Τα Ορφικά μυστήρια —με την ιερή γραμματεία τους σε ποιητική μορφή— έφεραν νέα θρησκευτικά στοιχεία για την αθανασία της ψυχής, την ανάταση του ανθρώπου, τη μετενσάρκωση και για την ανταπόδοση των πράξεων. Ύψιστον αίτημα η απαλλαγή του ανθρώπου από το γήινο-κτηνώδες και η ενίσχυση του ουράνιου-θείου στοιχείου του. Με την επίδραση του Ορφισμού οι θρησκευτικές αντιλήψεις της εποχής ξεκαθαρίζουν για τους μνημένους (καθαρούς). Ο άνθρωπος έχει προσωπική ευθύνη απέναντι στους θεούς, το αγαθό διακρίνεται από το κακό και είναι απαραίτος ο σεβασμός προς το θείον. Στα Ελευσίνια μυστήρια οι πιστοί εξαγνίζονταν από τις αμαρτίες τους και έπαιρναν μια γεύση της μετά θάνατον ζωής, ενώ στα Διονυσιακά μυστήρια οι πιστοί μέσω του θρησκευτικού ενθουσιασμού γνώριζαν την έκσταση και το στοιχείο της απαλλαγής από τα δεσμά της ανθρώπινης φύσης. Σύμφωνα με τον νεοπλατωνικό φιλόσοφο Πρόκλο, νόημα και σκοπός των μυστηρίων είναι η γονιμοποίηση των ψυχών από τον Θεό, ο οποίος γεννά εντός αυτής τον Λόγον, την ελευθερώνει από τη δύναμη της ύλης και έτσι καθιστά δυνατή τη γέννηση του πνεύματος στον μνημένον άνθρωπο.

Παρόμοια προς τα μυστήρια του Διονύσου ήταν τα μυστήρια της Ισιδας και του Οσιρη στην Αίγυπτο, όπως της Κυβέλης και του Αττη στη Μικρά Ασία. Τα θεϊκά αυτά ζευγάρια είναι θεοί της βλάστησης και κύριοι του Κάτω Κόσμου. Επιδίωξη των μυστηρίων τους ήταν η εξασφάλιση αθανασίας και μακαριότητας σε κάποια μελλοντική ζωή. Μεγάλη δύναμη είχαν και τα μυστήρια του Μίθρα, λόγω της ισχυρής μονοθεϊστικής ροπής τους και του διαρκικού χαρακτήρα των δοξασιών τους. Έτσι, πολλοί Ρωμαίοι αυτοκράτορες μύηθηκαν σ' αυτά και προσπάθησαν να κάνουν τον Μιθραϊσμό επίσημη θρησκεία της αυτοκρατορίας. Από τους Ρωμαίους αυτοκράτορες ξεχωρίζουν οι φιλόσοφοι Μάρκος Αυρήλιος και Ιουλιανός. Ο Μάρκος Αυρήλιος ήταν ανεπιός του αυτοκράτορα Αδριανού, υιοθετήθηκε από τον διάδοχό του Αντωνίνο τον Ευσεβή, τον οποίον και διαδέχτηκε στον θρόνο το 161 μ.Χ. σε ηλικία 40 ετών. Ελληνομαθής και ελληνολάτρης ο Μάρκος Αυρήλιος (161-180 μ.Χ.) έγραψε στα ελληνικά, όπως και ο Ιουλιανός, ανεπιός του Μεγάλου Κωνσταντίνου, που όμως αν και ανέβηκε στο θρόνο σε ηλικία 30 ετών βασιλέψε μόνον για 19 μήνες (361-363 μ.Χ.), αφού έπεσε μαχόμενος στη Μαράγκα της Αρμενίας. Ο Ιουλιανός δεν αρκέστηκε μόνον στη συγγραφή στα ελληνικά, αλλά παράλληλα οραματίστηκε την αναβίωση του Ελληνισμού, που θαύμαζε απεριόριστα. Και οι δύο τους, όπως και άλλοι Ρωμαίοι αυτοκράτορες θέλησαν να αναβιώσουν τα αρχαία ελληνικά και μιθραϊκά μυστήρια.

Ο Ρωμαίος σοφιστής, συγγραφέας και ρήτορας Λεύκιος Απουλήιος (Lucius Apuleius, 2ος μ.Χ. αιώνας) περιγράφει την έκσταση στη μύηση των μυστηρίων του Μίθρα, ως εξής: *«Δίαβηκα τις πύλες του Αδη, κατέβηκα το κατώφλι της Περσεφόνης, πέρασα από όλες τις σκιές και επέστρεψα στην γη. Στο μέσον της νύχτας είδα τον Ηλιο να λάμπει. Πλησίασα τους θεούς του Κάτω και του Επάνω Κόσμου, ήλθα κοντά τους πρόσωπο με πρόσωπο και προσευχήθηκα σ' αυτούς».*

Ο θάνατος και η Ανάσταση της Μητέρας Φύσης

Απ' όσα αναφέραμε παραπάνω, η ιδέα της ταφής και της ανάστασης, φαίνεται ότι υπήρχε στη σκέψη του ανθρώπου από τα πανάρχαια χρόνια. Πρόκειται για τον θάνατο

και την αναγέννηση του θεού της βλάστησης, μια ιδέα που υπάρχει σ' όλες τις μυστηριακές λατρείες της Ανατολής. Μετά τον θάνατο του θεού, ακολουθούσε η γιορτή της ζωής, κατά τη διάρκεια της οποίας εξυμνούσαν την ανάστασή του με οργιαστικές τελετές. Οι αρχαιότεροι μύθοι της ταφής και της ανάστασης βρίσκονται στους θρύλους της Μεσοποταμίας, με έντονα συμβολικά και αλληγορικά στοιχεία. Το μυστήριο του θανάτου και της ανάστασης βαθιά ριζωμένο στα κατάβαθα της ανθρώπινης φύσης, δημιουργούσε στις αρχαίες λατρείες το υπόβαθρο για τις κατάλληλες μορφές έκφρασης, για τα ζεύγη των θεών που το εκπροσωπούσαν. Οι ανατολικές θρησκείες της εποχής, θεοποιούσαν τα φυσικά ένστικτα και τη δημιουργική δύναμη της αναπαραγωγής με τον μυθικό κύκλο που διαμόρφωνε τον πανάρχαιο κοσμικό μύθο της αιώνιας επιστροφής, του θανάτου και της ανάστασης, που συνδεόταν άμεσα με την αναγέννηση της φύσης. Οι θεοί τους ήταν θεότητες της βλάστησης ή της καρποφορίας και τους θεωρούσαν ως θεϊκά ζευγάρια. Στον σουμεριακό μύθο το αντίστοιχο ζευγάρι Γης και Ουρανού αποτελούσαν η θεά Ιναννά και ο θεός Ντουμμουζί (Ο γιος της ζωής). Οι Βαβυλώνιοι τους αντικατέστησαν με τη θεά Ιστάρ και τον Ταμμούζ, οι Φοίνικες με την Αστάρτη και τον Βάαλ, οι κάτοικοι της Ουγκαρίτ με τον Βάαλ και την Ανάτ, ή τον Βάαλ —που ταυτίζεται με τον Ενλίλ ή Μπελ (Bel)— και τη θεά της γεωργικής γονιμότητας Μπέλιτ. Αντίστοιχα στη Βίβλο η σύζυγος του θεού αναφέρεται ως Ασεράχ. Η θηλυκή θεότητα Ασεράχ ή Αστάρτη στις παραστάσεις της με τα γυμνά στήθη συμβολίζει τη θεά της γονιμότητας, τη θηλάζουσα θεά (dea nutrix) σ' έναν συμβολισμό, που ταιριάζει με την πανάρχαια λατρεία της γονιμότητας.

Οι Αιγύπτιοι αντίστοιχα αντιπαράθεσαν την Ισιδα και τον Οσιρη. Οι Χιτιίτες αναφέρονταν στον μύθο του Τελεπινού, ενώ στην Ελλάδα ο αντίστοιχος μύθος διασώθηκε με το ζευγάρι Αφροδίτη και Αδωνη και με τα Μυστήρια της Δήμητρας και της Περσεφόνης, στα οποία η Κόρη κατεβαίνει στον Αδη για να «αναστηθεί» μετά. Άλλωστε ο ομηρικός ύμνος στη θεά Δήμητρα εξιστορεί την αρπαγή της Περσεφόνης από τον θεό του Κάτω Κόσμου Πλούτωνα, και τη λύση που έδωσε ο Δίας για να ηρεμήσει τη θεά της γεωργίας Δήμητρα και να επανέλθει η βλάστηση στη γη. Σ' αυτόν τον μυθολογικό πυρήνα βασίστηκε η λατρεία της θεάς μητέρας Γης (Γη-μήτηρ=Δημήτηρ) και της Κόρης στα Μεγάλα Ελευσίνια Μυστήρια, όπου οι μυημένοι, από τη 15η Βοηδρομιώνα και για εννιά ημέρες, τιμούσαν την επιστροφή της Περσεφόνης από τον Αδη στον πάνω κόσμο. Η μετάβαση από τον παγερό χειμώνα στην ανθοστόλιστη άνοιξη συνδέεται από τα πανάρχαια χρόνια με τη Μητέρα θεά, τη θεά της γονιμότητας. Ειδικά στις ελληνικές εκφάνσεις του μύθου αυτήν ακριβώς την εποχή η Μεγάλη Μητέρα θεά θρηνεί την κόρη της (Περσεφόνη) ως θεά Δήμητρα, ή τον αδικοχαμένο αγαπημένο της (Αδωνη) ως θεά Αφροδίτη, προσδοκώντας την ανάστασή του, που ουσιαστικά ισοδυναμεί με την ανάσταση της φύσης.

Στον πρωταρχικό σουμεριακό μύθο η θεά Ιναννά, που ενσαρκώνει τη μητέρα Γη, κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο. Εκεί ο φύλακας Νέτι την απειλεί. Παρεμβαίνει όμως η αδελφή της θεάς η Ερεσκιγκάλ, η θεά του Κάτω Κόσμου, και οι πύλες του ανοίγουν. Η Ιναννά αντικρίζει τους Αβουννάκι —τα πνεύματα του Κάτω Κόσμου— που «στρέφουν τα μάτια του θανάτου» πάνω της και τη νεκρώνουν. Ο καλός θεός Ενκί, ειδοποιημένος από τον τοποτηρητή της Ιναννά, τον Νινσουμπούρ, τρεις ημέρες μετά την εξαφάνισή της, παρεμβαίνει και δημιουργώντας τα παράξενα πλάσματα Κουργκαρρού και Καλατουρρού τα στέλνει στον Κάτω Κόσμο με την τροφή και το νερό της ζωής. Αυτά ραντίζουν το νεκρωμένο σώμα της θεάς εξήντα φορές κατά διαταγή του Ενκί και μ' αυτόν τον τρόπο η θεά αναστήθηκε. Επειδή όμως είναι απαράβατος νόμος του Κάτω Κόσμου να μη φεύγει κανείς από εκεί χωρίς αντικαταστάτη, τη θέση της θεάς στον Κάτω Κόσμο πήρε ο σύντροφός της ο Ντουμμουζί, τον οποίον τελικά ελευθέρωσε ο θεός Ηλιος Ουτού. Ο Ντουμμουζί είναι ο θεός που πεθαίνει και ξαναγεννιέται. Ο μύθος

αυτός, στον οποίον το ζευγάρι Ιναννά-Ντουμμουζί αποτελούν την αρχαιότερη μορφή του, φαίνεται πως επέζησε διαμέσου των αιώνων και εμφανίζεται σε όλες τις μυστηριακές θρησκείες της Ανατολής, καθώς και στα Μυστήρια της αρχαίας Ελλάδας. Στο βαβυλωνιακό πάνθεο το αντίστοιχο ζευγάρι αποτελούσαν η θεά Ιστάρ —η θεότητα σύμβολο της μητέρας Γης— και ο θνητός σύζυγός της ο Ταμμούζ. Ο θάνατος και η ταφή του είναι ο σπόρος που πέφτει στη γη για να βλαστήσει. Μετά τον θάνατο του Ταμμούζ, η Ιστάρ έκανε απελπισμένες προσπάθειες να τον αναστήσει, επειδή από τη στιγμή του θανάτου του Ταμμούζ έπεσε ξηρασία και ακαρπία στη Γη. Η Ιστάρ τελικά κατεβαίνει μόνη της στον Κάτω Κόσμο και απειλεί θεούς και δαίμονες ότι αν δεν αναστηθεί ο Ταμμούζ θα σπάσει τις πύλες του Κάτω Κόσμου και θα ελευθερώσει τους νεκρούς:

*Φύλακα των πυλών άνοιξε την πύλη
άνοιξε την πύλη για να περάσω.
Αν δεν ανοίξεις, αν δεν μ' αφήσεις να περάσω
την πύλη θα σπάσω και θα ρίξω κάτω τις αμπάρες·
θα συντρίψω τις κολόνες, θα παραμερίσω τις πόρτες,
και θ' αναστήσω τους νεκρούς που έχουν φύγει απ' τη ζωή
τους ζωντανούς να φάνε,
αφού οι νεκροί είναι πιο πολλοί από τους ζωντανούς.*

Τα πνεύματα του Κάτω Κόσμου την κράτησαν όμως εκεί, γι' αυτό ο Παπσουκκάλ —ο σύμβουλος των θεών— ζητά τη βοήθεια τους για να ελευθερωθεί η Ιστάρ. Έτσι, ο θεός Εα δίνει ζωή στον Ασουσουναμίρ, τον ευνούχο, και τον στέλνει να ζητήσει από την Ερεσκιγκάλ το νερό της ζωής. Η Ερεσκιγκάλ προστάζει τον ευνοούμενό της, τον Ναμτάρ, να ραντίσει μ' αυτό την Ιστάρ και έτσι η θεά ελευθερώνεται. Ο μεγάλος θεός Ηλιος Ουτού ελευθέρωσε και τον Ταμμούζ μετά από τρεις ημέρες. Και αυτό ακριβώς το χρονικό διάστημα της παραμονής του Ταμμούζ στον Κάτω Κόσμο, από τους μελετητές της Συγκριτικής Ιστορίας των Θρησκειών, συσχετίζεται με την τριήμερη ταφή και ανάσταση του Κυρίου, χωρίς κατ' ουδένα τρόπο να συσχετίζεται ο Ιησούς Χριστός με τον Ταμμούζ. Αλλωστε, ο Ταμμούζ περιοδικά ξαναγυρίζει στον Κάτω Κόσμο. Έτσι, η κάθοδος του Ταμμούζ στον Άδη σχετίστηκε με τον θάνατο και την ακαρπία της γης, ενώ η ανάστασή του με την άνθιση της φύσης. Όταν λοιπόν ο μύθος πέρασε στις γειτονικές χώρες ιδιαίτερη σημασία δόθηκε από τις γυναίκες στον θάνατο του Ταμμούζ και έτσι θρηνούσαν γοερά τον χαμό του.

Κατά τη Βαβυλώνια αιχμαλωσία οι Ισραηλίτες γνώρισαν τις γιορτές που τελούσαν οι Βαβυλώνιες στις όχθες του Ευφράτη για την ταφή και την ανάσταση του Ταμμούζ (Θαμμούζ). Ο προφήτης Ιεζεκιήλ (Η', 14) αναφέρει ότι στις γιορτές έπαιρναν μέρος και Ισραηλίτισσες, που θρηνούσαν τον αδικοχαμένο Ταμμούζ.

« Με οδήγησε στα πρόθυρα της πύλης του οίκου του Κυρίου που βλέπει στον βορρά και να, εκεί, γυναίκες κάθονται και θρηνούν τον Θαμμούζ».

Συνεπώς κατά τα χρόνια της Βαβυλώνιας αιχμαλωσίας οι Ιουδαίοι γνώρισαν και δανείστηκαν πολλά στοιχεία από τη βαβυλωνιακή παράδοση, καθώς και από τη θρησκεία των Μάγων —των ιερέων του Ζωροαστρισμού—, όπως την πίστη για μια μελλοντική ανάσταση των νεκρών, που την είχε επακριβώς καθορίσει ο Ζαρατούστρα στην Αβέστα. Σύμφωνα μ' αυτήν την παράδοση η ψυχή εγκατέλειπε το σώμα τρεις ημέρες μετά τον θάνατο του φθαρτού υλικού σώματος.

Η μόνη διαφορά ανάμεσα στον σουμεριακό και τον βαβυλωνιακό μύθο είναι ότι στον πρώτο η θεά Ιναννά κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο με τη βοήθεια της θεάς Ερεσκιγκάλ, ενώ στον αντίστοιχο βαβυλωνιακό μύθο η θεά Ιστάρ απειλεί ότι θα γκρεμίσει τις πύλες

και θα ελευθερώσει τους νεκρούς αν δεν της ανοίξουν. Το τελευταίο γεγονός έκανε πάλι πολλούς μελετητές της Συγκριτικής Ιστορίας των Θρησκειών να συσχετίσουν τον βαβυλωνιακό μύθο με την κάθοδο του Χριστού στον Κάτω Κόσμο όταν φωνάζει:

Αρατε πύλας οι άρχοντες υμών

και εισελεύσεται ο βασιλεύς της δόξης».

Πάντως, σύμφωνα με τον Ρουμάνο καθηγητή της Ιστορίας των Θρησκειών στο Πανεπιστήμιο του Βουκουρεστίου Mircea Eliade: «Ο μύθος του Ταμμούζ όπως οι μύθοι των αντίστοιχων θεών, αποκαλύπτει μια κοσμική ιδιότητα που ξεπερνάει σημαντικά τη ζώνη της φυτικής ζωής αποκαλύπτει, από τη μια, την ουσιαστική ενότητα ζωή-θάνατος και από την άλλη, τις ελπίδες που ο άνθρωπος δικαιούται να αντλήσει απ' αυτή τη βασική ενότητα όσον αφορά τη μετά θάνατον ζωή του. Από αυτή την άποψη μπορούμε να δούμε το μύθο των δεινών, του θανάτου και της ανάστασης των «θεών» της βλάστησης σαν πρότυπο της ανθρώπινης φύσης αποκαλύπτει τη «Φύση» πιο αποτελεσματικά και πιο οικεία από ό,τι θα το είχαν κατορθώσει η εμπειριο-ρασιοναλιστική παρατήρηση και εμπειρία. Για να διατηρείται και ν' ανανεώνεται η αποκάλυψη, πρέπει να γιορτάζεται και να επαναλαμβάνεται ο μύθος: η εμφάνιση και εξαφάνιση της βλάστησης εξετασμένες σαν κοσμικά φαινόμενα...» (Πραγματεία πάνω στην Ιστορία των Θρησκειών, 1992, σελ. 396).

Θρήνοι και μοιρολόγια αντίστοιχα προς τη λατρεία του Ταμμούζ απαντώνταν στην Ελλάδα για τον αδικοχαμένο Αδωνη, τον μεγάλο έρωτα της θεάς Αφροδίτης. Το ίδιο συμβαίνει με τον θάνατο του Βάαλ στη μυθολογία της Ουγκαρίτ και με τον Νεργκάλ των Ασσυρίων. Στη Φοινίκη, η ταφή και η ανάσταση περιστρεφόταν γύρω από τον θεό της γονιμότητας Βάαλ. Όταν ο θεός του Κάτω Κόσμου ο Μοτ αιχμαλώτισε τον Βάαλ επικράτησε ανομβρία και ξηρασία στη Γη. Τότε οι άλλοι θεοί με επικεφαλής τον Ελ, τον θεό Ηλιο, και πατέρα του Βάαλ αναζήτησαν τον χαμένο θεό και μετά επτά χρόνια τον βρήκαν και τον έφεραν στον Πάνω Κόσμο. Έτσι ο κύκλος ζωής-βλάστησης επανήλθε στη Γη. Στο μεταξύ η Αναθ, η αδελφή του Βάαλ σκότωσε τον Μοτ με το σπαθί της, τον έκαψε και σκόρπισε την τέφρα του στους τέσσερις ανέμους. Ο μύθος όμως αναφέρει ότι ο Μοτ επανήλθε στη ζωή και η πάλι ανάμεσα στους δύο θεούς ξανάρχισε, σ' ένα ατέλειωτο αιώνιο παιχνίδι ζωής και θανάτου, ταφής και ανάστασης.

Στη Φρυγία και τη Λυδία το ζευγάρι αποτελούσαν η μητέρα των θεών Κυβέλη και ο πανέμορφος άγριος Αττης. Τον Αττη —που στη Φρυγία και τη Θράκη τον ταύτιζαν με τον Σαβάζιο, ο οποίος με τη σειρά του από τον 4ο αιώνα ταυτίζεται με τον Διόνυσο— κατά την παράδοση τον ξέσκισε ένας αγριόχοιρος, αλλά μετά ακολούθησε η ανάστασή του. Η λατρεία του ήταν οργιαστική και ετελείτο σε δύο φάσεις. Κατά την πρώτη οι πιστοί με θορυβώδεις εκδηλώσεις εκφράζανε το πένθος τους για τον θάνατο του πανέμορφου θεού, ενώ κατά τη δεύτερη γιόρταζαν με όργια την ανάστασή του. Στο τελετουργικό της λατρείας του Αττη μίμοι-ιερουργοί τοποθετούσαν σε φορείο το ξύλινο είδωλο του θεού ύπτιο και με ρυθμικές κινήσεις και θρήνους εκφράζανε το πένθος τους για τον θεϊκό νεκρό. Οι ιερείς του έπλεναν το άγαλμα του θεού στο ποτάμι και το περιέφεραν πάνω σε μια άμαξα. Ο νεκρός ανασταίνόταν μιμικά και ο ιερέας έχριε με ιερό μύρο τους θρηνώντες. Μ' αυτόν τον τρόπο, τις εκδηλώσεις της απελπισίας διαδέχονταν οι γιορτές της χαράς. Ο Αττης ανασταίνόταν και έτσι η χαρά και το φως ξαναγύριζαν μαζί με την άνοιξη στη Γη. Η λατρεία της Κυβέλης και του Αττη ήταν οργιαστική και πολλές φορές οι πιστοί τους αυτοευνουχίζονταν. Ο αυτοευνουχισμός προερχόταν από την άγρια έξαψη που μεθούσε εκείνους που συμμετείχαν στους οργιαστικούς εορτασμούς των θεών της βλάστησης. Οι τελετές αυτές, όπως βλέπουμε, αποτελούν επανάληψη μιμοδραματικής αναπαράστασης των πανάρχαιων ταφικών εθίμων. Παράλληλα πολλοί μελετητές της Συγκριτικής Ιστορίας των Θρησκειών τονίζουν ότι τη μιμοδραματική αυτή τελετουργία του πάσχοντα, θνήσκοντα και στη

συνέχεια ανασταίνόμενου θεού την υιοθέτησε —τουλάχιστον ως προς το τελετουργικό της— και ο Χριστιανισμός. Ο εθνομουσικολόγος Λάμπρος Λιάβας αναφέρει ότι: *«Ανέκαθεν η Μητέρα Θεά θρηνεί αυτήν την εποχή τον νεκρό γιο της ή την κόρη της ή τον αγαπημένο της...., περιμένοντας την ανάστασή τους, δηλαδή την ανάσταση της φύσης. Το στοιχείο αυτό το συναντάμε σε διάφορους πολιτισμούς έτσι όπως επιβίωσε μέσα στη χριστιανική θρησκεία και ιδιαίτερα στον θρήνο της Παναγίας: Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα...»* (Αγγελικοπούλου, Β., 1998).

Αυτό ήταν επόμενο, αφού οι πιστοί από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα διατηρούν και διαιωνίζουν το τελετουργικό της θρησκείας τους, που πέρασε και στη λατρεία του αληθινού Θεού. Μόνο κάτω απ' αυτήν την έννοια η χριστιανική ταφή και ανάσταση έχει ως πρότυπό της την αντίστοιχη ταφή και ανάσταση του Ταμμούζ και των άλλων «θνησκόντων» θεών της Ανατολής, αν και στην ουσία αυτοί ως θεοί της βλάστησης αναφέρονταν κυρίως στην αναγεννώμενη φύση.

Αλλωστε, όπως αναφέρεται στον Ατλαντα της Παγκόσμιας Ιστορίας (Καθημερινή 1997, σελ. 73): *«Οι περισσότερες από τις αρχαίες θρησκείες έσβησαν, αν και ενίοτε επηρέασαν τις θρησκείες που επιβίωσαν, και λατρευτικές πρακτικές διασώζονται σήμερα σε άλλες θρησκείες».*

Στην Αίγυπτο, ο αντίστοιχος μύθος συνδέεται με την Ισιδα και τον Οσιρη, ενώ η γονιμοποιός δύναμη της Γης είναι ο ποταμός Νείλος, αφού η Αίγυπτος ήταν η μοναδική αρχαία χώρα στην οποία τη θέση του αρσενικού Ουρανού κατείχε η θηλυκή θεότητα Νουτ.

Η Ισιδα ήταν η προσωποποίηση της Γης, ενώ ο αδελφός και σύζυγός της Οσιρις ήταν η προσωποποίηση του Νείλου, που γονιμοποιούσε τη γη της Αιγύπτου. Ο Ώρος, ο γιος τους, ήταν η προσωποποίηση της βλάστησης. Ο Οσιρις πεθαίνει —δολοφονημένος από τον αδελφό του τον κακό θεό Σετ— αλλά ο Ώρος μεγαλώνει και γίνεται Οσιρις συντηρώντας έτσι τον ατέλειωτο κύκλο ζωής και θανάτου. Στη θεική λατρεία των αρχαίων Αιγυπτίων όλα βρίσκονται σε μια αδιάρρηκτη σχέση και αλληλοεξάρτηση και κάτω από την τριπλή θεότητα Ισις-Οσιρις-Ώρος δεν βρίσκονταν τρεις χωριστές οντότητες, αλλά τρεις όψεις ενός και του αυτού θεού. Οι μελετητές της Συγκριτικής Ιστορίας των Θρησκειών βλέπουν μίαν αντιστοιχία του Ώρου με τον Ιησού Χριστό και μια αντίστοιχη ταύτιση της Παρθένου Μαρίας με την Ισιδα, αφού κατά τον H.G. Wells «πλείστα όσα συνεισέφερε η αλεξανδρινή λατρεία εις την χριστιανική σκέψιν και το τυπικόν της χριστιανικής θρησκείας».

Ομοίως και ο Παναγής Λεκατσάς στο βιβλίο του «Το Θείο Βρέφος» (1996) αναφέρει: *«Η ευνοούμενη παράσταση της Ισιδας και Ιστάρ είναι πιο γνώριμη παράσταση της Βρεφοκρατούσας Θεϊκής Μητέρας. Το άμεσο αντίστοιχο της Ισιδας των Αιγυπτίων, της Δήμητρας των Ελλήνων και της ινδικής Ganga ή θεάς του Ποταμού, είναι η πιο γνώριμη στην Κίνα γυναικεία θεότητα, η Shing Moo ή Αγία Μητέρα, η σεληνιακή βασίλισσα των Ουρανών, η γεννήτρια των 33333 πλασμάτων. Τίποτα δεν σάστισε τόσο τους ιεραποστόλους σαν πρωτοφτάσανε στην Κίνα, όσο η εικόνα της δέσποινας αυτής, όπου ανακαλύψανε (ή νόμισαν πως ανακάλυψαν) την πιο εκπληκτική ομοιότητα της Παρθένου Μαρίας».*

Στους Χετταίους (Χιτιτίτες) το θύμα της ταφής και της ανάστασης είναι ο Τελεπινός. Στον λαό αυτόν όμως το μυστήριο παρουσιάζει μια σημαντική διαφορά από τους μύθους των γειτονικών λαών. Στο ξύπνημα, στην ανάσταση δηλαδή του θεού, σημαντικό ρόλο παίζει η μέλισσα. Το γεγονός αυτό οδήγησε πολλούς ερευνητές στη σκέψη ότι ίσως το ιερατείο των Χετταίων είχε συλλάβει τον σπουδαίο ρόλο που παίζουν τα έντομα στον κύκλο της ανανέωσης της φύσης.

Ο αντίστοιχος βαβυλωνιακός μύθος στην Ελλάδα, όπως ήδη αναφέραμε, σχετίζεται με τον μεγάλο έρωτα της θεάς Αφροδίτης, τον αδικοχαμένο Αδωνη —φοινικικής

καταγωγής. Αλλωστε στην ίδια τη Φοινίκη με την είσοδο του Ηλιου στο θερινό ηλιοστάσιο τιμούσαν τον Αδωνη, αφού ταυτόχρονα άνθιζε το «ρόδο της Δαμασκού», μια ιδιαίτερη ανεμώνη που ήταν αφιερωμένη στη λατρεία του. Αυτή ακριβώς η λατρεία του Αδωνη και της Αφροδίτης αντιστοιχεί στον ετήσιο κύκλο του θανάτου και της ανάστασης της φύσης με τη βλάστηση και την καρποφορία και φυσικά ανάγεται στους τελετουργικούς τύπους που αναφέρονται στη γονιμότητα.

Ο Αδωνις ήταν ένας νέος με θεϊκή ομορφιά, που όταν τον πρωτοαντίκρυσε η Αφροδίτη θέλησε να τον κρατήσει για πάντα κοντά της. Δυστυχώς όμως ο πανέμορφος νέος βρήκε τραγικό θάνατο κατά το κυνήγι ενός κάπρου. Η παράδοση αναφέρει ότι από το αίμα του Αδωνη φύτρωσαν τα κατακκόκινα τριαντάφυλλα, ενώ από τα δάκρυα της Αφροδίτης, για τον χαμό του αγαπημένου της, οι ανεμώνες ή αντίστοιχα ότι από το αίμα του Αδωνη φύτρωσαν ανεμώνες, όπως είχαν φυτρώσει βιολέτες και ρόδα από το αίμα του Αττη, όταν οι δύο αυτοί νεαροί θεοί ψυχορραγούσαν.

Τα Αδώνια —οι διήμερες γιορτές προς τιμήν του Αδωνη— γιορτάζονταν συνήθως την άνοιξη, όταν η φύση βρισκόταν στο μεγαλείο της, η βλάστηση οργίαζε και τα άνθη —μετά τον άγονο χειμώνα— είχαν καλύψει τη γη.

Την πρώτη μέρα της γιορτής μαυροφορεμένες γυναίκες στόλιζαν το ξύλινο ομοίωμα του θεού με λουλούδια κλαίγοντας και μοιρολογώντας. Η γιορτή είχε λαϊκό χαρακτήρα και στην περιφορά του ξύλινου ομοιώματος του θεού νεαρές κοπέλλες το έρραιναν με άνθη, ενώ κατά διαστήματα έψελναν τραγούδια και θρήνους αφιερωμένους στον αδικοχαμένο Αδωνη και στον άτυχο έρωτά του με την Αφροδίτη.

Τότε ακριβώς παρουσιάζονταν και «οι κήποι του Αδώνιδος». Οι γυναίκες κατά την περιφορά του πρόωρα χαμένου θεού, μαζί με το κέρινο ομοίωμά του, παρουσίαζαν και φυτά σε μικρές γλάστρες, που είχαν παρασκευαστεί από προηγούμενες ημέρες — μάραθο, στάρι ή κριθάρι— έτσι ώστε να ανθίσουν την ημέρα της περιφοράς του ομοιώματος του θεού. Η πένθιμη αυτή τελετή κατά το Ν.Γ. Πολίτη (1920) αποτελούσε τη συμβολική πράξη της καταστροφής της βλάστησης κατά τον παγερό χειμώνα και της αναγέννησής της κατά την άνοιξη.

Ο Αδωνις έχει την προσωινμία του «ποιμένα του ουρανού» και του «ουράνιου ποιμένα» και ακόμα του «αληθινού Υιού». Όταν κατεβαίνει στον Άδη, ανακηρύσσεται άρχοντας των νεκρών και έτσι παίρνει και την προσωινμία «ποιμένας της γης». Κατά την ανάστασή του, όταν τερματίζεται η παραμονή του στο βασίλειο των νεκρών και κατευθύνεται στον πάνω κόσμο, ανασταίνει και παίρνει μαζί του και τους νεκρούς.

Τη δεύτερη μέρα της γιορτής, μετά τον συμβολικό του θάνατο, οι γυναίκες έπλεναν το άγαλμά του, το άλειψαν με αρώματα και το τύλιγαν σ' ένα σκουροπράσινο σάβανο. Στη συνέχεια το έφερναν πίσω με τραγούδια χαράς λέγοντας ότι ο θεός αναστήθηκε

Σύμφωνα με τους μελετητές της Συγκριτικής Ιστορίας των Θρησκειών οι αντίστοιχες αναλογίες με τη χριστιανική θρησκεία είναι εντυπωσιακές, αφού, όπως σημειώσαμε, το τελετουργικό των αρχαίων θρησκειών πέρασε στη λατρεία του Θεανθρώπου και όλο αυτό το τελετουργικό θυμίζει τη Μεγάλη Παρασκευή σ' έναν χριστιανικό ναό. Το ξύλινο ομοίωμα του Χριστού έχει αποτεθεί πάνω στον ανθοστολισμένο Επιτάφιο, ενώ γύρω μαυροφορεμένες γυναίκες μοιρολογούν. Κατά την περιφορά του Επιταφίου, οι μυροφόρες ραίνουν τον νεκρό Ιησού με λουλούδια και οι πιστοί ακολουθούν μέσα σε πένθιμη και κατανυκτική ατμόσφαιρα. Όπως βλέπουμε, το αρχαϊκό αυτό τελετουργικό ριζωμένο στη συνείδηση των πιστών από αρχαιοτάτων χρόνων ήταν επόμενο να διατηρηθεί και να παγιωθεί και στη λατρεία του Σωτήρα Χριστού. Οι μελετητές των αρχαίων θρησκειών υποστηρίζουν ότι το έθιμο της προσφοράς λουλουδιών στους νεκρούς οφείλεται στους Χαναναίους. Τα δε λουλούδια συνδέονται με τη μυστικιστική αντίληψη του θανάτου και της ανάστασης.

Οι ειδικοί μελετητές των Θρησκειών υποστηρίζουν ότι όπως ο Αττις, ο Αδωνις, ο Οσιρις και οι άλλοι θεοί της Ανατολής, έτσι και ο Ιησούς πέθανε και ύστερα αναστήθηκε. Οι ομοιότητες αυτές θεωρούν ότι συντελέσανε στο να εξαπλωθεί ο Χριστιανισμός στον μικρασιατικό ελληνικό κόσμο, αφού ο νέος Σωτήρας είχε την ίδια αποστολή, τα ίδια καθήκοντα και τις ίδιες ιδιότητες, που είχαν οι θεότητες των μυστηριακών θρησκειών της Ανατολής. Ο H.G. Wells στην Παγκόσμια Ιστορία του γράφει σχετικά ότι: *«Δεν πρέπει να εκπληττώμεθα, εάν ο διστακτικός προσύλητος και μαθητής εντός ολίγου επανήλθε εις τας παλαιάς γνωστές του ιδέας του ναού και του βωμού, της άγριας θεότητας και των εξιλαστηρίων ιεροτελεστιών, του αγιασμένου ιερέως και της μαγικής ευλογίας... Φυσικόςν ήτο, επίσης δια τον Χριστιανισμό να εγκολλωθεί τας μεθόδους των λαϊκών θρησκειών της εποχής εκείνης. Οι ιερείς του απεδέχθησαν τα χαρακτηριστικά ενδύματα των Αιγυπτίων ιερέων...και η μία απομίμηση ηκολούθησεν την άλλην. Ολίγον κατ' ολίγον η αρχική επαναστατική διδασκαλία του Ιησού ετάφη υπό τον όγκο των εξωτερικών δανείων τύπων λατρείας, οι οποίοι ολονέν συνεσσωρεύοντο».*

Στο ίδιο κεφάλαιο της Παγκόσμιας Ιστορίας του ο H.G. Wells θεωρεί ότι για ένα απροσδιόριστο χρονικά διάστημα έλαβε χώρα μια σημαντική θεοκρασία μεταξύ των αρχαίων ανατολικών θρησκειών και του Χριστιανισμού. Πιστεύει ότι για να αποφύγει ο Χριστιανισμός το ιουδαϊκό Σάββατο υιοθέτησε τη μιθραϊκή ημέρα του Ηλιου, την οποία ονόμασε Κυριακή, την άφθονη χρήση κεριών στις θρησκευτικές ιερουργίες, την παράδοση της προσκύνησης των ποιμένων και ένα άλλο πλήθος δευτερευουσών τελετουργικών ιεροτελεστιών.

Ομοίως και ο Γ. Κορδάτος, στο βιβλίο του «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός» (Β' τόμος, 1975), αναφέρει: *«Ο χριστιανισμός όχι μόνον πήρε πολλά δάνεια από την αρχαία ελληνική φιλοσοφία για να μπορέσει να τα βγάλει πέρα στην ιδεολογική του πάλη, μα και πήρε και πολλά λατρευτικά στοιχεία από τον αρχαίο κόσμο και πολλές από τις εορταστικές συνήθειες».*

Και συνεχίζει γράφοντας: *«Οι χριστιανοί μια που οι πιο πολλοί προέρχονταν από τον ελληνορωμαϊκόν κόσμο, έφεραν μαζί τους και την τελετουργική διακόσμηση των ναών και κυρίως των μυστηριακών τελεστηρίων. Έτσι οι χριστιανικοί ναοί στο εσωτερικό τους κράτησαν το βωμό και πολλά σύμβολα του Ορφισμού και της μυστηριακής λατρείας του Διονύσου. Ένα μεγάλο μέρος από το τυπικό της παράστασης της αρχαίας τραγωδίας-δηλαδή το διονυσιακό τελετουργικό στοιχείο της- μεταφέρθηκε και στους χριστιανικούς ναούς.» (σελ. 297).*

Ο Παναγής Λεκατσάς στο «Θείο Βρέφος» (1996) υποστηρίζει ότι ουσιαστικά ο θνήσκων θεός, που πεθαίνει στο τέλος της μιας χρονιάς και ξαναγυρίζει στην αρχή της άλλης, είναι ένα είδος αποδιοπομπαίου τράγου που παίρνει μαζί του όλα τα κακά, και εξαγοράζει με τον θάνατό του τη σωτηρία του κόσμου από τη συντέλεια, ανανεώνοντάς τον αντίστοιχα με τη γέννησή του, ενώ ταυτόχρονα εγκαινιάζει μια νέα —πιθανώς— ευτυχέστερη περίοδο. Αυτό σημειώνει και ο συγγραφέας Γ.Β. Σιέττος, που γράφει χαρακτηριστικά ότι: *«Η ύπαρξη αυτών των αρχαίων μύθων περί βασανισμών, θανάτου και ανάστασης ενός θεού μαρτυρά μια βαθιά ριζωμένη αντίληψη στο θρησκευτικό αίσθημα των ανθρώπων, ότι δηλ. κάτι δεν πάει καλά στην ηθική τάξη του κόσμου και ότι μόνο η εξαγνιστική θυσία ενός θεϊκού όντος μπορεί να διορθώσει την κατάσταση τέλος με τα πάθη και την ανάσταση του Γιου του Θεού ο μύθος βρίσκει την πραγμάτωση και δικαίωσή του» (Χριστιανικά Μυστήρια, 1995, σελ. 91).*

Τέλος, ο Δ.Γ. Χιώνης στο βιβλίο του «Η αποκάθαρση του Χριστιανισμού από τα εβραϊκά στοιχεία» (1996) γράφει σχετικά: *«Πρέπει να τονιστεί εδώ πως πολλά απ' τα στοιχεία της τελετουργικής λατρείας του Αδωνι, αν όχι βέβαια όλο το πλαίσιο των τελετών, κληρονόμησαν, οι Χριστιανοί, και με τα οποία στοιχεία έντυσαν μάλιστα τα πάθη του Χριστού, όπως μας λέει ο Frajer. Τέλος, αν κρίνουμε, από το έντονο πάθος των*

νεκρώσιμων για τον Αδωνι θρήνων και κοπετών, θα δούμε, ότι επρόκειτο για συγκλονιστικό θρησκευτικό δράμα, με γλυκειά και χαρμόσυνη απολυτρωτική μέσω της Ανάστασης απόληξη, που την εσωτερική, θεολογική και δογματική πλοκή του μας την κρύψανε, όπως μας αποκρύψανε όλα τα αντίστοιχα θρησκευτικά απόρρητα των Ελευσινίων Μυστηρίων».

Σχεδόν παρόμοια είναι η αντιμετώπιση του ίδιου θέματος από το Μ.Σ. Μεγαλομμάτη (1996), ο οποίος σχετικά αναφέρει: «Το φανατισμένο άρρωστο πάθος των οπαδών του Αδωνη για τα "Πάθη" του Αδωνη (είδος μεσίτη-σωτήρα-μεσσία), οι νεκρολατρικές και χθόνιες τελετουργίες και περιφορές του Επιτάφιου του Αδωνη, η ετήσια "ανάστασή" του (και οι σχετικές τελετουργίες) ως συμβατή με την άνοιξη και τον κύκλον του έτους, η πίστη στη νίκη του Αδωνη επί του Κάτω Κόσμου, όλα αυτά που κατάγονται από τον βαβυλωνιακό Ντουμουζί και τον Νεργκαλισμό της Κούτχα, ανευρίσκονται αυτούσια μέσα στον Χριστιανισμό».

Για μας το σημαντικό δεν είναι να απορρίψουμε τα πάντα με μια μονοκονδυλιά. Το κυριότερο είναι να δεχτούμε αφ' ενός μεν την ύπαρξη του ενός και μοναδικού Θεού, αφ' ετέρου δε ότι θέματα όπως η «άμωμη σύλληψη», η «ανάσταση», η «ανάληψη» κ.ά. ήταν ήδη γνωστά στις μυστηριακές λατρείες της Ανατολής και της Ελλάδας. Και βέβαια να θεωρήσουμε όλα αυτά ως τα απαραίτητα γεγονότα προπαρασκευής του κόσμου για την έλευση επί της Γης του «Υιού και Λόγου» του Θεού, του μοναδικού Ιησού Χριστού.

Μέσα απ' αυτή τη θέση, μπορούμε να πούμε ότι η χριστιανική θρησκεία, που νίκησε και εξαφάνισε τους μεγάλους θεούς του Ολύμπου και της Ανατολής, σε κάμποσες περιπτώσεις αναγκάστηκε να συμβιβαστεί προς τα λαϊκά πατροπαράδοτα έθιμα και τις μεταφυσικές αντιλήψεις του λαού. Αρχικά έδειξε την ανοχή της σε κάποια λαϊκά λατρευτικά έθιμα, ενώ στη συνέχεια ενέταξε κάποια άλλα στο εκκλησιαστικό τυπικό, ειδικότερα από τη στιγμή που πύκνωσαν τις τάξεις της οι Εθνικοί και έκοψε τους ισχυρούς δεσμούς που την ένωναν με τον Ιουδαϊσμό. Ίσως ορμώμενοι απ' αυτά τα μυστηριακά κατάλοιπα, οι Έλληνες ορθόδοξοι Χριστιανοί, αλλά και οι καθολικοί της Νότιας Ευρώπης, βιώνουν δραματικά τον σταυρικό θάνατο του Ιησού Χριστού και το μυστήριο της Αναστάσεώς του, λαμπρύνοντας το Πάσχα, ενώ αντίθετα οι Βόρειο-Ευρωπαίοι Χριστιανοί κλίνουν προς το μυστήριο της Γέννησης του Κυρίου, τιμώντας με μεγαλοπρέπεια τα Χριστούγεννα.

Τα κατάλοιπα της πανάρχαιας λατρείας του Αδωνη φαίνονται και στους παρακάτω στίχους του αρχαιολάτρη ποιητή μας Αγγελου Σικελιανού, που αναφέρει ότι μέσα στα λουλούδια του Επιτάφιου:

*«Το ολόαχνο σμάλτο
του πεθαμένου του Αδωνη ήταν σάρκα
που πόνεσε βαθιά»*

Παρόμοια συλλαμβάνει το ίδιο θέμα και ο Κωστής Παλαμάς:

*«Στα εντάφια λευκά σάβανα
γυρτός ο εσταυρωμένος
είναι ολόμορφος Αδωνις
ροδοπεριχυμένος».*

Αυτά τα πανάρχαια έθιμα επηρέασαν και τον Σεφέρη, που έγραφε στο ημερολόγιό το: «Συχνά, όταν πηγαίνω στην Ακολουθία της Μεγάλης Παρασκευής, μου είναι δύσκολο να προσδιορίσω αν ο θεός που κηδεύεται είναι ο Χριστός ή ο Αδωνις».

Όπως άλλωστε αναφέρει ο καθηγητής Γ.Κ. Σπυριδάκης (1966): «Εις τον βίον του λαού του Τε ελληνικού και άλλων της Ευρώπης, παρατηρείται η ύπαρξη θρησκευτικών και λατρευτικών εκδηλώσεων, αι οποίαι παροέρχονται εκ της Αρχαιότητας, ειδικότερον Δε από του ελληνορωμαϊκούς και τους κατόπιν πρώτους χριστιανικούς χρόνους. Τότε πολλά

στοιχεία της λαϊκής σήμερα θρησκείας και λατρείας παρελήφθησαν ακόμα και από τους Ανατολικούς λαούς, τους Ρωμαίους κ.α., και τα οποία αργότερον περιεκαλύφθησαν πολλαχού υπό χριστιανικών. Ταύτα δε είναι και τα περισσότερον χαρακτηριστικά εις την λαϊκήν σήμερα θρησκευτικήν πίστην, την ευρισκομένην εις στενωτέραν συνάφειαν προς την επίσημον θρησκείαν, την χριστιανικήν, π.χ. εορταστικά έθιμα κατά την πρώτην του έτους, τα Χριστούγεννα, τα Θεοφάνεια, το Πάσχα, είτα η λαϊκή λατρεία της Θεοτόκου και των Αγίων, ως του Αγ. Ιωάννου του Προδρόμου, του Προφήτου Ηλία του Αγ. Γεωργίου κ.α., προσέτι και επωδαί ευχαί κλπ».

Τα ίδια υποστηρίζει ο R. Jolivet (1955): «Ο Χριστιανισμός εδανείσθει από την Ελληνική παράδοση τυπικά λατρευτικά στοιχεία, τα οποία αφομοίωσε ως βοηθητικό υλικό εξωτερικεύσεως, αλλά δεν τα προήγαγε σε πρότυπη μορφή. Οπου δε ενσωμάτωσε στοιχεία της Ελληνικής σκέψεως, τα διεμόρφωσε σε εσωτερική ευθυγράμμιση προς την πορεία του κι έτσι περιέσωσε την ιστορική υπόληψη και την πνευματική διατήρηση του Ελληνισμού».

Στα Μυστήρια του Διονύσου, στα Ελευσίνια Μυστήρια και στους θρήνους για το χαμό του Αδωνη ή των άλλων «θνησκόντων θεών», κυριαρχούσαν οι άγριες κραυγές πόνου του όγλου και η πομπή του ξύλινου ξόανου του νεκρού θεού με τα ομοιώματα γεννητικών οργάνων να περιφέρονταν γύρω από το ιερό των Ελευσινίων Μυστηρίων. Ολοι περίμεναν να πέσει η νύχτα ν' αρχίσουν οι μυστηριακές τελετές, όπου οι μέχρι τότε κλεισμένες στον γυναικωνίτη γυναίκες επιδίδονταν σε όργια, αφού ο πανάρχαιος μύθος του θάνατου και της γέννησης με την αναζωογόνηση της βλάστησης, ουσιαστικά ήθελε να εξυψώσει το μυστηριακό και το κτηνώδες της γενετήσιας ορμής.

Τι διαφορά λοιπόν μεταξύ του Εσταυρωμένου Ιησού και των «θνησκόντων» θεών της Ανατολής! Πόσο ψηλά βρίσκεται ο Θεάνθρωπος και πόσο μεγάλο φαίνεται το μήνυμα και η ιδέα της Ανάστασής του και της τελικής λύτρωσης που τον κάνει να στέκεται στο βάθρο του ως νικητής του χρόνου!

Ο Ιησούς Χριστός υβρίστηκε, ταπεινώθηκε, ραπίστηκε, υπέφερε μόνος χωρίς βοήθεια ή συμπόνια και τέλος σταυρώθηκε για να μας σώσει από τις αμαρτίες μας. Τι υπέρτατο μεγαλείο! Ακόμα και στον σταυρό του μαρτυρίου του, ο εσταυρωμένος θεός της αγάπης προσευχόταν στον επουράνιο Πατέρα του υπέρ των δημίων του, λέγοντας: «πάτερ άφες αυτοίς, ου γαρ οίδασι τι ποιούσι».

Στη σταύρωση του Θεανθρώπου, η ανθρώπινη φύση του έφτασε στις πιο απρόσιτες και ανυπέρβλητες κορυφές του θεϊκού μεγαλείου. Ο σταυρικός του θάνατος αποτελεί άλλωστε το αποκορύφωμα της διδασκαλίας του και την υπέρτατη θυσία του για τη σωτηρία των ανθρώπων. Ουσιαστικά αυτή ακριβώς η σταυρική θυσία ξεχωρίζει τον Ιησού Χριστό από τους θεούς της Ανατολής, και τον Χριστιανισμό από τις αντίστοιχες ηλιολατρικές θρησκείες.

Συνεπώς μ' αυτό το δραματικό στη φύση του γεγονός συντελέστηκε η μεγαλειώδης διαφορά του Εσταυρωμένου Ιησού ως προς τους αρχαίους «θνήσκοντες» θεούς και η πιο σπουδαία στιγμή στις σχέσεις του επουράνιου Πατέρα με τον άνθρωπο. Αλλωστε ο Απόστολος Παύλος παρουσίασε την Ανάσταση του Κυρίου σαν σωτήρια πραγματικότητα, σαν την κορωνίδα του λυτρωτικού του θανάτου.

Αντίθετα μ' όλα αυτά, η θλίψη της Αφροδίτης για τον χαμό του αγαπημένου της, όπως και τα κλάματα της Δήμητρας για την αρπαγή της Περσεφόνης, δείχνουν το πένθος για τη νέκρωση της φύσης. Τα δάκρυά τους κατά τους πιστούς αντιστοιχούσαν στη βροχή που ποτίζει τη γη για να δώσει τη νέα βλάστηση. Στον Κάτω Κόσμο, κατά την ελληνική μυθολογία, πέρασαν η Περσεφόνη, ο Διόνυσος, ο Ορφέας και ο Αδωνις που όλοι συνέδεσαν το όνομά τους με απόκρυφες εσχατολογικές λατρείες. Οι πιστοί τους ανέμεναν την ανάσταση του θεού, που μέσω αυτής θα περνούσε τον κόσμο από το σκοτάδι στο φως, από τον άγριο χειμώνα στην ήρεμη άνοιξη, αφού ουσιαστικά μέσα

από τα πάθη όλων αυτών των θεοτήτων έπασχε στην πραγματικότητα η θεοποιημένη φύση. Η φύση, η μητέρα Γη, που έτρεφε τα παιδιά της και συνεπώς —κατά τους αρχαίους— έκρυβε όλο εκείνο το μυστήριο της δημιουργικής δύναμης και της συνεχούς αναγέννησής της.

Εδώ ακριβώς εντοπίζεται και εστιάζεται ο μεγαλειώδης εορτασμός του Πάσχα από τους Έλληνες και τους άλλους Ορθοδόξους της Ανατολής. Το Πάσχα για την Ελλάδα και την Ανατολή σημαίνει την αναγέννηση, τον ερεθισμό της οργιαστικής άνοιξης με τα ανθισμένα δέντρα και τα λουλούδια. Ολόγυρα υπάρχει ένα πανέμορφο σκηνικό που προκαλεί μια έντονη διάθεση εορτασμού. Έτσι, όλη η χαρμόσυνη διαδικασία του ελληνικού Πάσχα έρχεται ως φυσικό συμπλήρωμα μιας ψυχικής ανατάσεως. Η άνοιξη, τα έντονα χρώματα, η ανάσταση της φύσης και μαζί του Σωτήρα Χριστού αναζωογονεί τους πιστούς και τους οδηγεί σ' έναν ανεπανάληπτο εορτασμό.

Σύμφωνα με τον Δ.Γ. Χιώνη: *«Ακόμα, κατά τον Ορφέα, η Ανάσταση του νεκρού Θεού σήμαινε την αρχή της ηθικής ζωής που τρεφότανε από τον καρπό του νεκραναστηθέντα σωτήρα. Έτσι, με την αναγεννημένη καρδιά του αναστηθέντος Θεού στον κόσμο, σκορπούσε η αγάπη, η ειρήνη και η καλοκαρδία, μέσα από τα οποία θα ερχότανε επιταχυνόμενη σωτηρία των μνημένων πιστών, γιατί μόνον έτσι η ψυχή του αποθανόντος Μύστη θα ανερχόταν προς το υψηλό ουράνιο στερέωμα και θα παρέμενε πλησίον του Θεού Σωτήρα»* (Από τον Ορφέα ως το Χριστό. Εκδ. Αμιλλα, Αθήνα, σελ. 79).

Σε όλους αυτούς τους μύθους που αναφέραμε, το αρσενικό, αφού γονιμοποιήσει τη θεά —που γενικά προσωποποιεί τη μητέρα Γη— προσφέρεται θυσία στο πνεύμα της γονιμότητας. Και τέλος, όλο το τελετουργικό της λατρείας των θεών ανήκει στον κύκλο των μαγικών πράξεων και επικλήσεων για την πρόκληση βροχής με άμεση συνέπεια τη γονιμοποίηση της γης.

Όπως για όλα τα αρχαία Μυστήρια, έτσι και για τα Αδώνια ελάχιστα πράγματα είναι γνωστά. Κάποια μαρτυρία υπάρχει από τον Λατίνο συγγραφέα του 4ου μ.Χ. αιώνα τον Ιούλιο Φιρμικό Ματέρνο (Julius Firmicus Maternus), που όταν το 347 μ.Χ. ασπάστηκε τον Χριστιανισμό αφιέρωσε το έργο του «Περί των θρησκευτικών πλανών» (De errore profanarum religionum) στους αυτοκράτορες της Δύσης Κώνστα Α' (323-350 μ.Χ.) και της Ανατολής Κωνσταντίο Β' (317-361 μ.Χ.) με σκοπό να τους παροτρύνει να καταργήσουν την ειδωλολατρεία. Στο έργο του αυτό αναφέρει ότι η αναπαράσταση της ταφής και της ανάστασης του Άδωνη κρατούσε μια εβδομάδα και περιλάμβανε τον θάνατο του θεού, τον επιτάφιο θρήνο και την τελετή της ανάστασης. Σ' όλη τη διάρκεια της τελετής μαυροφορεμένες γυναίκες θρηνούσαν γύρω από το ξύλινο ομοίωμα του Άδωνη. Σε μια καθορισμένη στιγμή σταματούσαν οι θρήνοι και τα μοιρολόγια και ενώ ο ιερέας μύρωνε τα χείλη των παρόντων πιστών, ταυτόχρονα ο χώρος του ναού φωτιζόταν και τότε ο ιερέας απάγγελε με σταθερή φωνή: *«Έχετε θάρρος ευσεβείς πιστοί που έχετε μνηθεί στα μυστήρια του θεού. διότι θα υπάρξει για εσάς σωτηρία από τους πόνους»*. Τέλος, ακολουθούσαν χαρμόσυνες εκδηλώσεις των πιστών.

Αν παρατηρήσουμε προσεκτικά όλους αυτούς τους μύθους των αρχαίων λαών της λεκάνης της Μεσογείου, βλέπουμε ότι στο μυστήριο της ταφής και της ανάστασης το κοινό σημείο είναι ότι εκείνο που πεθαίνει και ανασταίνεται είναι το αρσενικό. Βέβαια ο αρχέγονος σουμεριακός μύθος μιλάει για τη θεά Ιναννά, που πρώτη κατέβηκε στον Κάτω Κόσμο, αλλά και σ' αυτόν τον μύθο πάλι ο σπόρος που γονιμοποιεί τη γη είναι αρσενικός, αφού τελικά τη θέση της πήρε ο θεός Ντουμμουζί. Ολοι, λοιπόν, οι μύθοι των λαών της Ανατολής αναφέρονται στους θεούς της γονιμότητας κι έτσι η ανάσταση, στην οποία οι λαοί αυτοί πίστευαν, συνδεόταν με τη διαρκή ανανέωση της φύσης, η οποία αλληλοδιαδόχως —με το πέρασμα των εποχών του έτους— αρχικά απονεκρώνεται και στη συνέχεια αναζωογονείται. Η κάθοδος της μητέρας Γης στον Κάτω Κόσμο γίνεται πάντα τον χειμώνα. Για να επανέλθει στον Πάνω Κόσμο, πρέπει

να «ταφεί» ο σπόρος για να δώσει καινούργιο βλαστάρι. Και ο σπόρος πάντοτε προέρχεται από το αρσενικό. Η κάθοδος του Ντουμμουζί ή του Ταμμούζ και των άλλων θεών στον Κάτω Κόσμο αντιστοιχεί στην περίοδο της σποράς. Οι θρήνοι και τελικά τα δάκρυα των θεών και των πιστών γυναικών αντιστοιχούν στη βροχή που ποτίζει τη γη και δίνει τη νέα ζωή, με τα καινούργια βλαστάρια, που «ανασταίνονται» από τον φαινομενικά άψυχο σπόρο. Συνεπώς, γύρω από το φαινόμενο του θανάτου, της «ταφής» του σπόρου, και της βλάστησης, δηλαδή της ανάστασης μιας καινούργιας ζωής, δημιουργήθηκαν τα λεγόμενα «Μυστήρια» κατά τα οποία ενώπιον των μυστών αναπαριστάνονταν οι διάφορες φάσεις της φυσικής λειτουργίας της αναπαραγωγής, ενώ ο λαός συμμεριζόταν τις περιπέτειες του θνήσκοντος θεού και τη χαρά της αναζωογόνησής του. Όταν αργότερα το ιερατείο αποτέλεσε μια πανίσχυρη κλειστή κάστα ανθρώπων, το γεγονός της ταφής και της ανάστασης του γονιμοποιού θεού έγινε μια πολύπλοκη μυσταγωγία, με μυστηριακές λατρείες και ιδιαίτερο τελετουργικό, κτήμα μόνο των ιερέων και των μνημένων, που δημιούργησαν τα λεγόμενα Μυστήρια, στις γιορτές των οποίων ο λαός συμμετείχε χωρίς όμως να πολυκαταλαβαίνει πια το ουσιαστικό περιεχόμενό τους. Ειδικά στα Ελευσίνια Μυστήρια, η Περσεφόνη είναι εκείνη που κατεβαίνει στον Κάτω Κόσμο, δηλαδή το θηλυκό. Ο μύθος αυτός συμβολίζει τη μοναδική περίπτωση κατά την οποία ο σπόρος συμβολίζεται με τη θηλυκή θεά. Βέβαια ο ελληνικός κόσμος πίστευε στην ταφή και την ανάσταση του Διόνυσου-Ζαγρέα, που ο μύθος του αποτελούσε κεντρική μυστηριακή λατρεία των Ορφικών. Ο Ζαγρεύς Διόνυσος τέκνο του Δία και της Περσεφόνης, έλαβε από τον πατέρα του —ήδη από την παιδική του ηλικία— την εντολή να κυριαρχήσει στον κόσμο, γι' αυτόν τον λόγο μισήθηκε από την Ηρα, η οποία με κάθε τρόπο αποζητούσε τον αφανισμό του. Έτσι, έβαλε τους Τιτάνες —αντιπάλους του Δία— να τον κυνηγούν. Το θεϊκό παιδί μεταμορφωνόταν σε διάφορα ζώα και κατόρθωνε να διαφεύγει. Κάποτε όμως, τη στιγμή που είχε μεταμορφωθεί σε ταύρο, οι Τιτάνες τον συνέλαβαν, και αφού τον τεμάχισαν, άρχισαν να βράζουν και να τρώνε τα μέλη του. Ο Δίας τους κατακεραύνωσε και παίρνοντας την καρδιά του γιου του, που του την έφερε η θεά Αθηνά, την κονιοποίησε και ράντισε μ' αυτήν τη Σεμέλη, που έτσι έμεινε έγκυος και γέννησε τον Νέο Διόνυσο, σ' αυτόν τον ατέλειωτο κύκλο θανάτου, ανάστασης, γέννησης και ζωής. Ο Δίας στη συνέχεια από την τέφρα των κατακεραυνωμένων Τιτάνων δημιούργησε το ανθρώπινο γένος, στο οποίο είναι αναμεμιγμένο το μοχθηρό τιτανικό στοιχείο με το θείο αίμα του Ζαγρέα. Έτσι ερμηνεύεται η διάσταση της ανθρώπινης φύσεως και η διαρκής αντιπαράθεση του ανθρώπου προς το καλό και το κακό.

Ο Ζαγρεύς είναι ο θεός Σωτήρας των Ορφικών και το πάθος του αποτελεί τον πυρήνα των μυστηριακών τελετών τους. Σύμφωνα με τον Δ.Γ. Χιώνη η λατρεία του είναι: *η κατ' εξοχήν σωτηριακή θρησκεία, που στηρίζεται στον θνήσκοντα θεό που μέσα από την πολυδύναμη μορφή του Διόνυσου Ζαγρέα θα ταυτιστεί με τον Χριστό. Πάνω σ' αυτό, λέει ο Ιουστίνος: «Ιησούν Χριστόν-Σταυρωθέντα και αποθανόντα και αναστάντα- ου παρά τους παρ' υμιν λεγομένους υιούς του Δία καινόν τι φέρομεν».*

Αλλά και ο ίδιος είναι υποχρεωμένος να ξαναγυρίσει στη σύγκριση του Ιησού με τον Διόνυσο Ζαγρέα: «υιόν του υπέρτατου θεού τον διασπαραχθέντα και αποθανόντα αναστήναι, εις ουρανόν τε ανεληλυθέντα ιστορώσι και οίνον εν τοις μυστηρίοις αυτού παραφέρωσιν» (Από τον Ορφέα ως τον Χριστό, Εκδ. Αμιλλα, Αθήνα, σελ.71).

Σημειώνουμε, ότι ένας θεός, που πάσχει, πεθαίνει και στη συνέχεια ξαναγεννιέται ανάμεσα στους ανθρώπους, και συμμερίζεται τη μοίρα τους, είναι πολύ κοντά τους, με άμεση συνέπεια να κατέχει κυρίαρχο ρόλο στα μυστήριά τους.

Ο αντίστοιχος σουμεριακό-βαβυλωνιακός μύθος συμβολίζεται και στην Ελλάδα από την ταφή και την ανάσταση του Αδωνη, του πανέμορφου θνητού αγαπημένου της θεάς Αφροδίτης.

Εκτός όμως από τον Αδωνη αναλογίες αντίστοιχες υπάρχουν και με τον Μίθρα τον θεό Ηλιο των αρχαίων Περσών που η λατρεία του ήταν πολύ διαδεδομένη μεταξύ των Ρωμαίων λεγεωναρίων. Ετσι, ο Μιθραϊσμός εισήχθη στη Ρώμη, το 67 π.Χ. σύμφωνα με τον Πλούταρχο (Πομπήσιος 24) από πειρατές της Κιλικίας, και ως πολεμικός θεός απέκτησε, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, την εύνοια πολλών Ρωμαίων αυτοκρατόρων. Ο Κόμμοδος, ο Διοκλητιανός, ο Γαλέριος, ο Λικίνιος, ο Μάρκος Αυρήλιος, ο Ιουλιανός κ.ά ήταν οπαδοί του θεού Μίθρα. Ο Μίθρας ήταν ο Sol Invictus, ο αήττητος Ηλιος, συνεπώς αήττητος θα ήταν και ο προστάτης του αυτοκράτορα, γι' αυτόν τον λόγο υποστηρίχθηκε από τους εκάστοτε Ρωμαίους αυτοκράτορες και έτσι ο Μιθραϊσμός απέκτησε πολλούς οπαδούς.

Η πρώτη ιστορικά επιβεβαιωμένη ένδειξη της λατρείας του στην Ανατολή ανάγεται στον 14ο π.Χ. αιώνα και άντεξε στην πίεση του Χριστιανισμού μέχρι τον 5ο μ.Χ. αιώνα. Συνεπώς ο θεός αυτός βασίλευσε στις καρδιές των ανθρώπων τουλάχιστον για 19 ολόκληρους αιώνες. Ο Μίθρας, σύμφωνα με τα ιερά κείμενα, γεννήθηκε σε μια σπηλιά, βοσκοί παραβρέθηκαν στη γέννησή του και Μάγοι —οι ιερείς του Ζωροαστρισμού— τον προσκύνησαν, αφού τον θεωρούσαν ενσάρκωση του μεγάλου θεού Αχούρα Μάζντα. Κατά την τελετουργία του αντίστοιχου Μυστικού Δείπνου, όπως ανέφερε πρώτος ο R. Ambelain, στο βιβλίο του «Ιησούς ή το θανάσιμο μυστικό των Ναϊτών», σελ. 220), και αναπαράγεται από τότε στην ελληνική βιβλιογραφία, ο Μίθρας λέγει: «Αυτός που δεν θα φάει από το σώμα μου και δεν θα πιεί από το αίμα μου έτσι ώστε να ταυτιστεί μαζί μου και εγώ μαζί του δεν θα λάβει τη σωτηρία» (Martin Vermaseren, «Μίθρα»). Που δεν είναι βέβαια διαφορετικό από την αντίστοιχη τελετουργία του Ορφέα, του Διόνυσου ή του Αδωνη, αφού στους Ορφικούς Ύμνους αναφέρεται:

«Αυτός που δεν θα φάει από το σώμα μου και δεν θα πιεί από το αίμα μου, δεν θα ταυτιστεί ποτέ μαζί μου κι εγώ μαζί του και δεν θα λάβει τη σωτηρία της ψυχής του» (Ορφ. Ε', 242-248).

Αν αυτά αληθεύουν, η αντιστοιχία είναι καταπληκτική, αφού στο κατά Ιωάννην Ευαγγέλιο διαβάζουμε: *«ο τρώγων μου την σάρκα και πίνων μου το αίμα έχει ζών αιώνιον και εγώ αναστήσω αυτόν εν τη εσχάτη ημέρα (ιωαν. ΑΓ', 54)*

Τελικά, όταν ο Μίθρας ανεβαίνει στον ουρανό κάθεται δίπλα στον ουράνιο πατέρα του τον Αχούρα Μάζντα και λέει: *«όποιος προσεύχεται σε μένα προσεύχεται στον Αχούρα Μάζντα τον Πατέρα μου»*. Χωρίς αμφιβολία μπορούμε να πούμε ότι μεγάλο μέρος από τα πιστεύω του Ζωροαστρισμού και του Μιθραϊσμού, όπως οι ιδέες που συνδέονται με την έννοια του θανάτου, του Παραδείσου, της κόλασης ή της τελικής κρίσης βρίσκονται αποτυπωμένες στο τυπικό και των άλλων μεγάλων μονοθεϊστικών θρησκειών. Πολλοί ερευνητές υποστηρίζουν ότι ο Χριστιανισμός για να επικρατήσει, τελικά έκανε κάποιες υποχωρήσεις και υιοθέτησε πολλά από τα σύμβολα του Μιθραϊσμού. Άλλοι πάλι υποστηρίζουν μια πιο ακραία θέση θεωρώντας ότι οι δύο θρησκείες μάλλον συγχωνεύτηκαν, και δεν δανείστηκαν καθόλου στοιχεία η μία από την άλλη, αφού και οι δυο είχαν κοινή ανατολίτικη προέλευση. Ο Μιθραϊσμός πάντως δεν έσβησε εύκολα, αφού θεμελιώδη πιστεύω του δέχτηκαν αρχικά οι Μανιχαίοι και στη συνέχεια οι Βαλεντιανοί, οι Ουγενότοι κ.ά. Πιθανόν η βασική ιδέα του που διασώθηκε μέχρι σήμερα να είναι: *«το δόγμα της δυναρχίας, ότι το κακό είναι υπαρκτό, όπως και το καλό και ότι η ζωή του ανθρώπου είναι ένας αγώνας ανάμεσα στο καλό και στο κακό»* (Γ.Β. Σιέττος, 1985, σελ. 76, Α. Mackey, 1953, τ. 3, σελ. 1312).

Πάντως με τον θάνατο, την ταφή και την ανάστασή τους οι «βλαστικοί» αρχαίοι θεοί συμβολίζουν γενικά τη χειμερία νάρκη του φυτικού βασιλείου και τη θριαμβευτική επάνοδό του στη ζωή μέσα σ' ένα ανοιξιάτικο περιβάλλον.

•έχωρα από τους λαούς της Μέσης Ανατολής και τους Έλληνες με τις θρησκευτικές δοξασίες περί ταφής και ανάστασης, άλλες μεγάλες θρησκείες της Εγγύς και Απω Ανατολής ομιλούν για «μετεμψύχωση» και «μετενσάρκωση». Οι Ουπανισάδες —τα ιερά ινδικά κείμενα— ομιλούν για τη μετενσάρκωση, ενώ ο Βουδισμός αναφέρεται στο «κάρμα», που είναι η κατάσταση στην οποία φτάνουν ολοκληρωμένες οι ψυχές μετά από έναν κύκλο συνεχών μετενσαρκώσεων. Το τελευταίο στάδιο αυτών των μετενσαρκώσεων είναι το Νιρβάνα, η απόλυτη τελειότητα. Ας μην ξεχνάμε όμως ότι και οι Αιγύπτιοι αναφέρονταν στη μετεμψύχωση, την οποία αντιμετώπιζαν σαν μια κυκλική «κάθαρση» της ψυχής μέχρι την τελείωση του ατόμου.

Όσον αφορά την Παλαιά Διαθήκη η πίστη στην ανάσταση των νεκρών είναι διάχυτη σε πολλά χωρία της που έμμεσα ή άμεσα αναφέρονται σ' αυτήν. Πάντως στην Παλαιά Διαθήκη, προτυπωτικές της Ανάστασης του Κυρίου, αναφέρονται τρεις μονάχα χαρακτηριστικές περιπτώσεις νεκρανάστασης:

α. Του γιου της χήρας της Σαρεπτά στη Σιδώνα, που τον ανήστησε, ύστερα από θερμή προσευχή, ο προφήτης Ηλίας (Γ' Βασιλειών ΙΖ', 20-24).

β. Του γιου μιας γυναίκας από την πόλη Σουνάμ, της Σουναμίτιδας χήρας, που τον ανήστησε πάλι μετά από θερμή προσευχή ο προφήτης Ελισσαίος (Δ' Βασιλειών Δ', 32-37).

γ. Υπάρχει επίσης η αφήγηση για τη νεκρανάσταση κάποιου άγνωστου άντρα που τον έρριξαν οι συγγενείς του στον τάφο του προφήτη Ελισσαίου, για να πάρει δύναμη απ' αυτόν και τελικά να αναστηθεί (Δ' Βασιλειών ΙΓ', 21).

Χαρακτηριστικό βέβαια είναι και το χωρίο που αναφέρει ο προφήτης Ησαΐας, μάλλον ποιητικής μορφής, που προαναγγέλλει την ανάσταση των δικαίων κατά την έλευση του Μεσσία: «*Αναστήσονται οι νεκροί και εγερθήσονται οι εν τοις μνημείοις...*» (Ησαΐας ΚΣΤ', 19).

Επίσης υπάρχει το συμβολικό όραμα του προφήτη Ιεζεκιήλ (ΛΖ', 1-14), που δεν αναφέρεται σε πραγματικό γεγονός του παρελθόντος, αλλά σε εσχατολογική προσδοκία, όπου τα γυμνά οστά ξαναζωντάνεψαν, αφού γέμισαν με σάρκες και νεύρα, και τελικά θα επέλθη η λύτρωση των συμπατριωτών του, καθώς προσπαθεί να τους ανακουφίσει κατά τη διάρκεια της αιχμαλωσίας τους. Παράλληλα προφητεύει τη γενική ανάσταση των νεκρών, στην οποία ήδη πίστευαν οι Ιουδαίοι —εκτός από τους Σαδδουκαίους. Ο Ιώβ, όπως φαίνεται από το σχετικό χωρίο (Ιώβ ΙΘ', 26) πιστεύει στην ανάσταση των νεκρών, η οποία επιβεβαιώνεται κατηγορηματικά —μετά τους Μακκαβαίους (167 π.Χ.)— από τον προφήτη Δανιήλ (ΙΒ', 2): «*Πολλοί των καθευδόντων εν γης χώματι εξεγερθήσονται, ούτοι εις ζωήν αιώνιον και ούτοι εις ονειδισμόν και εις αισχύνην αιώνιον*». Η πίστη αυτή υπάρχει και σε πολλά βιβλία της Παλαιάς Διαθήκης (Α', 13. Γ', 7. Δ', 20. Ε', 14 και ΙΣΤ', 13), όπου βέβαια η πίστη αυτή χρησιμοποιείται ως μέσο και κίνητρο για τη μετά θάνατο δικαίωση του κάθε πολεμιστή. Στο Ταλμούδ της Ιερουσαλήμ αναφέρεται ότι η ψυχή παραμένει για τρεις ημέρες γύρω από το σώμα μετά τον θάνατο, προσπαθώντας να ξαναμπει μέσα σ' αυτό. Απομακρύνεται οριστικά απ' αυτό μόνο μετά από τις τρεις ημέρες, όταν το φθαρτό σώμα αρχίζει να αλλοιώνεται. Αρχικά στον πρώιμο Ιουδαϊσμό δεν αναγνωριζόταν ούτε αθανασία της ψυχής, ούτε ανάσταση του σώματος. Μετά τον θάνατο, ο νεκρός πήγαινε στον Σεώλ, αντίστοιχο με τον ελληνικό Αδη.

Η Ανάσταση στην Καινή Διαθήκη

Η πίστη του Χριστού στην ανάσταση των νεκρών είναι φανερή στην Καινή Διαθήκη, αφού επικυρώνεται με τη δική του ανάσταση.

Αλλωστε, ο ίδιος ο Ιησούς είχε μιλήσει αρκετές φορές για το Πάθος και την εκ νεκρών Ανάστασή του, αλλά οι μαθητές του δεν είχαν κατανοήσει ότι η εξαγγελία τόσο των Γραφών, όσο και του ίδιου τον αφορούσαν άμεσα. Έτσι με συμβολικό τρόπο το «*Θα υπάρξει και ο υιός του ανθρώπου στην καρδιά της γης επί τρεις ημέρες και τρεις νύχτες*» (Ιωάν. Β', 19-20) καθώς και η ρήση: «*Κατεδαφίστε τον Ναό τούτον και σε τρεις ημέρες θα τον ανεγείρω*» (ΙωανΒ', 19-20), ήταν η προαγγελία του σταυρικού του θανάτου και της Ανάστασής του.

Προβεβαιωτικά γεγονότα της Ανάστασης του Κυρίου είναι οι τρεις αναστάσεις νεκρών που αναφέρονται στα Ευαγγέλια. Η πρώτη είναι η ανάσταση της δωδεκάχρονης μοναχοκόρης του Αρχισυναγωγού Ιάειρου στη Γαλιλαία (Λουκ. Η', 40-56. Ματθ. Θ', 18-26 και Μάρκ. Ε', 22-43). Σύμφωνα με το κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: «*Και έρχεται εις τον οίκον του αρχισυναγωγού και θεωρεί θόρυβον και κλαίοντας και αλαλάζοντας πολλά και εισελθών λέγει αυτοίς, τι θορυβείσθε και κλαίετε; το παιδίον ουκ απέθανεν, αλλά καθυδρι και καταγέλων αυτού. Ο Δε εκβαλών παντας παραλαμβάνει τον πατέρα του παιδιού και την μητέρα και τους μετ' αυτού και εισπορεύεται όπου ην το παιδίον ανακείμενον και κρατήσας της χειρός του παιδιού λέγει αυτή, ταλιθά, κούμι, ο εστι μεθερμηνευόμενον, το κοράσιον, σοι λέγω, έγερε και ευθέως ανέστη το κοράσιον και πειπάται, ην γαρ ετών δώδεκα και εξέστησαν εκστάσει μεγάλη και διεστείλατο αυτοίς πολλά ίνα μηδείς γνω τούτο και είπε δοθήναι αυτή φαγείν*» (Μαρκ. Ε', 38-43)

Η δεύτερη αναφέρεται στην ανάσταση του γιού της χήρας στην πολίχνη Ναϊν: «*Και εγένετο εν τω εξής επορεύοντο εις πόλιν καλουμένη Ναϊν και συνεπορεύοντο αυτώ οι μαθηταί αυτού ικανοί και όχλος πολύς. Ως Δε ήγγισε τη πύλη της πόλεως και ιδού εξεκομίζετο τεθνηκώς υιός μονογενής τη μητρί αυτού και αυτή ήν χήρα και όχλος της πόλεως ικανός ήν σύν αυτή και ιδών αυτήν ο Κύριος εσπλαχνίστη επ' αυτή και είπεν αυτή, μη κλαίει και προσελθών ήψατο της σορού, οι Δε βαστάζοντες έστησαν και είπε, νεανίσκε, σοι λέγω, εγέρθητι και ανεκάθισεν ο νεκρός και ήρξατο λαλείν και έδωκεν αυτόν τη μητρί αυτού, έλαβε Δε φόβος πάντας και εδόξαζον τον Θεόν, λέγοντες ότι προφήτης μέγας εγήγερται εν ημίν και ότι επεσκέψατο ο Θεός, τον λαόν αυτού και εξήλθεν ο λόγος ούτος εν όλη τη Ιουδαία περι αυτού και εν πάση τη περιχώρω*» (Λουκ. Ζ', 11-17). Τέλος, συγκλονιστική είναι η εκ νεκρών ανάσταση του Λαζάρου στη Βηθανία (Ιωάν. ΙΑ', 17-44), παρά το γεγονός ότι είχαν ήδη περάσει τέσσερις ημέρες από τον θάνατό του: «*Ελθών ουν ο Ιησούς εύρεν αυτόν τέσσαρας ημέρας ήδη έχοντα εν τω μνημείω. Ην Δε Βηθανία εγγύς των Ιεροσολύμων ως από σταδίων δεκαπέντε....*

Οι ουν Ιουδαίοι οι όντες μετ' αυτής εν τη οικία και παραμυθούμενοι αυτήν, ιδόντες την Μαρίαν ότι ταχέως ανέστη και εξήλθεν, ηκολούθησαν αυτή, λέγοντες ότι υπάγει εις το μνημείον ίνα κλαυση εκεί. η ουν Μαρία ως ήλθεν όπου ο Ιησούς, ιδούσα αυτόν έπεσεν αυτού εις τους πόδας λέγουσα αυτώ, Κύριε ει ής ώδε, ουκ αν απέθανέ μου ο αδελφός. Ιησούς ουν ως είδεν αυτήν κλαίουσαν και τους συνελθόντας αυτή Ιουδαίους κλαίοντες, ενεβριμήσατο τω πνευματι και ετάραξεν εαυτόν και είπε, που τεθείκατε αυτό; λέγουσιν αυτώ, Κύριε έρχου και ίδε, εδάκρυσεν ο Ιησούς, έλεγον ουν οι Ιουδαίοι, ίδε πως εφίλει αυτόν...

ο δε Ιησούς ήρε τους οφθαλμούς άνω και είπε, πάτερ, ευχαριστώ σοι ότι ήκουσάς μου, εγώ δεν ήδειν ότι πάντοτε μου ακούεις, αλλά δια τον όχλον τον περιεστώτα είπον, ίνα πιστεύσωσιν ότι σύ με απέστειλας και ταύτα ειπών φωνή μεγάλη εκραύγασε, Λάζαρε, δέυρο έξω και εξήλθεν ο τεθνηκώς δεδεμένος τους πόδας και τας χείρας κειρίαις και η όπισ αυτού σουδαρίω περιεδέδετο, λέγει αυτοίς ο Ιησούς, λύσατε αυτόν και άφετε υπάγειν»(Ιωάν. ΙΑ', 17-44).

Όλες αυτές οι νεκραναστάσεις φανέρωναν στους μαθητές του τη δύναμη του Ιησού, ο οποίος εκ Θεού είχε την κυριότητα πάνω στη ζωή και στον θάνατο.

Τέλος, βεβαιωτικές της Ανάστασης του Ιησού είναι οι δύο αναστάσεις νεκρών που αναφέρονται στις Πράξεις των Αποστόλων και έγιναν εν ονόματι του Κυρίου. Η πρώτη (Θ', 36-42) αναφέρεται στην ανάσταση της προστάτιδας των φτωχών, της Ταβιθά ή Δορκάδας στην Ιόππη από τον Απόστολο Πέτρο και η δεύτερη (Κ', 8-12) είναι η ανάσταση του νεανία Εύτυχου στην Τρωάδα από τον Απόστολο Παύλο. Η ανάσταση των νεκρών όπως κηρύσσεται από τον Απόστολο Παύλο έχει σχέση με αυτή που πρωταποκαλύφτηκε στο όραμα του προφήτη Ιεζεκιήλ (592-586 π.Χ.) και θα ακολουθήσει την εσχατολογική διαδικασία που περιγράφεται στην Πρώτη Επιστολή του Παύλου προς τους Θεσσαλονικείς (Α' Θεσσ. Δ', 13-18). Αλλωστε ο ίδιος ο Χριστός παρουσιάζεται ως κριτής ζώντων και νεκρών (Ματθ. ΚΕ', 31-33), αφού με την Ανάστασή του έδειξε ότι είναι ο κύριος της ζωής και του θανάτου: *«Εγώ ειμί η ανάστασις και η ζωή, ο πιστεύων εις εμε, κύν αποθάνη ζήσεται και πας ο ζών και πιστεύων εις εμέ ου μη αποθάνη εις τον αιώνα»* (Ιωάν. ΙΑ', 25-26).

Ο Κύριος αναστήθηκε, αφού δεν μπορούσε η φθορά να κρατήσει δέσμιο τον αρχηγό της ζωής. Ο Ιησούς Χριστός είναι ο *«πρωτότοκος εκ των νεκρών»* (Κολ. 1, 18), αφού είναι ο πρώτος που αναστήθηκε και δεν πέθανε εκ νέου. Όπως ανέφερε ο τότε Μητροπολίτης Δημητριάδος και νυν Αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδος κ. Χριστόδουλος: *«Ο λαός μας γιορτάζει την Ανάσταση με πνευματική ευφροσύνη και εγκόσμια αγαλλίαση, γιατί διαισθάνεται πως αυτή η γιορτή εκφράζει περισσότερο από οποιαδήποτε άλλη το πανανθρώπινο δυναμικό αίτημα για ανανέωση, ανακαίνιση ζωής και επανάσταση κατά του κακού. Ο Αναστημένος Χριστός είναι ο νικητής του θανάτου, αφετηρία ελπίδας, τύπος του καινούργιου, του άφθαρτου, του αιώνιου, και ως «πρωτότοκος πάσης κτίσεως» εγγύηση για τη μεθυστική βίωση από τον καθένα μας της εμπειρίας του νέου κόσμου, της νέας βιοτής, που χαρίζει αφθαρσία, καινότητα ζωής και κοινωνία προσώπων εν ελευθερία»* (23 Απριλίου 1995).

Η Ανάσταση του Κυρίου για την Ορθόδοξη Ανατολική Εκκλησία είναι το κέντρο της αναστάσιμης κυριακάτικης ζωής της. Με τον ύμνο: *«Χριστός Ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζώνν χαρισάμενος»* ο ορθόδοξος πιστός Χριστιανός εκφράζει τη χαρά του για την Ανάσταση του Χριστού μετά την τριήμερη ταφή του, την οποία βέβαια βλέπει σαν προοίμιο και της δικής του ανάστασης κατά τη δεύτερα παρουσία. Για την τριήμερη ταφή και ανάσταση του Χριστού ο θυμόσοφος λαός μας αναφέρει: *«Μια ημέρα είν' το Θάμα κι άλλες δυο το παραθάμα»*.

Με την Ανάσταση του Χριστού νικήθηκε ο θάνατος, που έχασε τη δύναμη και την αποκρουστικότητα του. Εγινε κατά τον Μέγα Βασίλειο *«ζωής αφορμή»* γέφυρα μέσω της οποίας περνάμε από τα πρόσκαιρα στα αιώνια και από τα φθαρτά στα άφθαρτα.

Σύμφωνα με τον Δ. Μιχαλόπουλο (1995): *«η Ανάσταση του Κυρίου δεν υπήρξε ελπίδα που μεταβλήθηκε σε βεβαιότητα, μα βεβαιότητα από την οποία απέρρευσαν κάθε λογής ελπίδες. Και αυτό επειδή θεωρήθηκε δραστική παρέμβαση του Θεού στην ιστορία»*.

Η Ανάσταση, που αποτελεί την κορύφωση και το επιστέγασμα του Θεϊού Δράματος με όλο το συμβολισμό της άνοιξης, είναι μια πανχριστιανική γιορτή όπου, γενικά, το συναίσθημα πλημμυρίζει τη αναγεννημένη φύση.

Τα Πάθη και η Ανάσταση στην Τέχνη

Η πρώτη γραπτή πηγή, που αναφέρει λεπτομέρειες για την Ανάσταση του Κυρίου θεωρούνται τα κείμενα του Αγίου Εφραίμ του Σύρου (306-373 μ.Χ.).

Τα Άγια Πάθη του Κυρίου εικονογραφήθηκαν από τον Θεοφάνη τον Κρη (16ος αιώνας), τον Μανουήλ Πανσέληνο (16ος αιώνας), τον Μιχαήλ Δαμασκηνό (16ος

αιώνας), τον Κωνσταντίνο Παλαιοκαπά (17ος αιώνας), τον Φώτη Κόντογλου (20ός αιώνας) και πολλούς άλλους επώνυμους και ανώνυμους αγιογράφους μας.

Οι Βυζαντινοί ζωγράφισαν τα Σεπτά Πάθη του Χριστού λιτά. Έτσι, η βυζαντινή τέχνη, που ακολούθησαν οι μεγάλοι αγιογράφοι, είχε —στην απλότητά της— μια θαυμαστή εκφραστικότητα και απaráμιλλη αμεσότητα. Η βυζαντινή αγιογραφία σχηματίζει έναν πλήρη θεματικό κύκλο από το Σάββατο του Λαζάρου μέχρι την Ανάσταση, αλλά μπορούμε να πούμε ότι το αποκορύφωμα του όλου κύκλου της εικονογραφίας των Παθών του Κυρίου αποτελεί η Σταύρωσή Του. Λιτή και απέριτη με τρία κυρίως πρόσωπα: του Εσταυρωμένου Ιησού, της Θεοτόκου και του Ιωάννη, του αγαπημένου μαθητή του Κυρίου. Συνυφασμένη με τη Σταύρωση είναι πάντα η Ανάσταση του Χριστού, που ακολουθεί.

Για τη Σταύρωση του Κυρίου και την Ανάστασή του υπάρχουν περίφημα ψηφιδωτά στη Μονή Δαφνίου, στη Μονή Οσίου Λουκά, αλλά και θαυμάσιες αγιογραφίες και φορητές εικόνες σε πολλές μονές —όπως στην Αγία Αικατερίνη στο Σινά, και στο Άγιον Όρος— καθώς και σε πολλές εκκλησίες. Σημειώνουμε, ότι στη Σταύρωση η Θεοτόκος με τον συγκρατημένο πόνο της —έτσι όπως παριστάνεται αγιογραφικά— προβάλλει τη θεολογική αντίληψη της επίγνωσης ότι ο Εσταυρωμένος Ιησούς είναι ταυτόχρονα ο Υιός αλλά και ο Θεός της.

Τα Άγια Πάθη του Κυρίου και η Ανάστασή του ενέπνευσαν πολλούς σπουδαίους καλλιτέχνες που τα απεικόνισαν στα καταπληκτικά αριστουργήματά τους. Ο Χριστός συνήθως απεικονίζεται πάνω από το ανώνυμο πλήθος κρατώντας στο χέρι του έναν σταυρό ή λάβαρο —όπως στην «Ανάσταση» του Θεοτοκόπουλου— που είναι το σύμβολο της νίκης εναντίον του θανάτου.

Στο θαυμάσιο άρθρο της κ. Αγγέλας Ταμβάκη (1994), επιμελήτριας της Εθνικής Πινακοθήκης, παρουσιάζονται με λεπτομέρεια τα Άγια Πάθη στη Μεγάλη λεγόμενη ζωγραφική. Αναλυτικά παρουσιάζονται όλοι οι μεγάλοι Δυτικοί ζωγράφοι που εμπνεύστηκαν από τις κορυφαίες στιγμές του Θείου Δράματος, τη Σταύρωση, την Αποκαθήλωση, τον Επιτάφιο Θρήνο και την Ανάσταση. Η Δυτική τέχνη αρχίζει να ασχολείται και να εικονογραφεί τις σκηνές του Θείου Δράματος κατά τον 13ο αιώνα με το Duccio, από τη μεγάλη Σχολή της Σιένας, που διατηρεί δεσμούς με τη βυζαντινή παράδοση, ενώ οι 26 σκηνές που ζωγράφισε για τη Maesta του καθεδρικού ναού της πατρίδας του, αποτελούν έναν θαυμάσιο και λεπτομερές χρονικό των Παθών του Κυρίου. Άλλος σπουδαίος εκπρόσωπος της ίδιας Σχολής θεωρείται ο Simone Martini (1284-1344). Επίσης θαυμάσια θεωρούνται τα έργα του μεγάλου Φλωρεντινού ζωγράφου Giotto (1266-1336), που στο Παρεκκλήσι της Αρένας στην Πάδουα, όπως και για τη Γέννηση, έχει απεικονίσει σκηνές από το Πάθος του Ιησού —ο Ασπασμός του Ιούδα, η Προσαγωγή του Ιησού ενώπιον του Καϊάφα, η Μαστίγωση του Κυρίου, η Θλιβερή Πορεία προς τον Γολγοθά κ.ά.— που αποτελούν αντιπροσωπευτικά δείγματα της σπάνιας τέχνης του. Τον 15ο αιώνα δεσπόζει το έργο του Δομινικανού μοναχού Fra Giovanni da Fiesole (1387-1455), γνωστού ως Fra Angelico, που κατά την κ. Ταμβάκη: *«οι σκηνές των Παθών που ζωγράφισε χαρακτηρίζονται από ακραία εξιδανίκευση και ευαίσθητες χρωματικές αρμονίες»*. Θαυμάσιοι είναι οι πίνακες και οι αποδόσεις του Επιτάφιου Θρήνου από τον επίσης εκπρόσωπο της φλωρεντινής αναγέννησης μεγάλο ζωγράφο Sandro Botticelli (1445-1510). Σπουδαία έργα θεωρούνται «Η Σταύρωση» του Antonello da Messina (1430-1479), «Ο Χριστός αΐρων τον Σταυρό» και «Ο Ενταφιασμός του Χριστού» του Raffaello Santi (1483-1520), αλλά και τα αντίστοιχα έργα του Andrea Mantegna (1431-1506). Κλασική παραμένει η περίφημη τοιχογραφία του Leonardo da Vinci (1452-1519) για τη Μονή της Santa Maria delle Grazie του Μιλάνου (1495-97), με τον Ιησού και τους δώδεκα Αποστόλους που αντιδρούν στην αναγγελία της επικείμενης προδοσίας. Σύμφωνα με την κ. Ταμβάκη, ο Pietro della

Francesca —εκτός των άλλων έργων του— έχει απεικονίσει το 1460 τη βασίλισσα του Σαβά να προσκυνά το Τίμιο •ύλο, απηχώντας μια σχετική παράδοση. Ο κορυφαίος εκπρόσωπος της γερμανικής Αναγέννησης, ο Albrech Dürer (1471-1528) έχει απεικονίσει τα Πάθη του Ιησού, στις δύο πασίγνωστες σειρές «Τα Μεγάλα Πάθη του Χριστού» (1498-1511) και «Τα Μικρά Πάθη» (1509-1511), που αποτελούν ένα θαυμάσιο εικονογραφικό λεπτομερειακό χρονικό του Θείου Δράματος. Θαυμάσιες ακόμα είναι οι ξυλογραφίες του, που πήραν τη μορφή βιβλίων, όπως η «Αποκάλυψη» (1498) και η «Η Ζωή της Παναγίας» (1503-1511), που περιέχει τη θαυμάσια ξυλογραφία «Η Προσκύνηση των Μάγων».

Ακολουθούν οι Γερμανοί Hans Holbein ο Πρεσβύτερος, και Mattias Grünewald, που ζωγραφίζουν με δραματική ένταση σκηνές του Πάθους του Κυρίου. Σημειώνουμε ότι η Σύνοδος του Τριδέντου (Trento) στη Β. Ιταλία, που συνήλθε σε τρεις περιόδους από το 1545 μέχρι το 1563 —εκτός των άλλων σημαντικών αποφάσεών της— καθόρισε την επίσημη αγιογραφία-εικονογραφία του ενταφιασμού του Χριστού, που γίνεται από αγγέλους. Έτσι οι ζωγράφοι του 16ου αιώνα και μετέπειτα σεβάστηκαν τις αποφάσεις της.

Περίφημα είναι τα έργα του Veronese (1528-1588), του Jacopo Tintoretto (1518-1594), του Tiziano (1490-1576) και του Jacopo da Ponte Bassano (1510/15-1592). Κατά την κ. Ταμβάκη οι Tintoretto και Tiziano, οι κορυφαίοι της μεγάλης Σχολής της Βενετίας, επηρέασαν βαθύτατα με την τεχνοτροπία τους τον Μιχαήλ Δαμασκηνό (1535-1591) και τον Δομήνικο Θεοτοκόπουλο (1548-1625), του οποίου όμως τα έργα για το θείο Δράμα είναι κλασικά: «Η Ανάσταση» (1600/5) σήμερα στην Πινακοθήκη του Πανεπιστημίου της Ουάσιγκτων (Η.Π.Α.), «Η Αγωνία στον Κήπο» (1590-95) στο Μουσείο Τέχνης Τολέδο (Οχάιο) κ.ά. Ο 17ος αιώνας κυριαρχείται από τα έργα του Caravaggio (1573-1610), και βέβαια από μοναδικά έργα του Rembrandt (1606-1669), που ζωγράφησε την επιστροφή των 30 αργυρίων από τον Ιούδα, θέμα σπάνιο στην τέχνη. Ο Επιτάφιος Θρήνος (1614) είναι ένα καταπληκτικό έργο του Peter Paul Rubens (1577-1640), του κορυφαίου εκπροσώπου του φλαμανδικού μπαρόκ, ενώ και ο έτερος μεγάλος εκπρόσωπός του, ο Anthony van Dyck (1599-1641), άφησε θαυμάσια έργα, όπως «Η προδοσία του Ιούδα», «Ο Επιτάφιος Θρήνος» και «Ο Ακάνθινος Στέφανος». Την ίδια εποχή στην ισπανική τέχνη, όπως αναφέρει η κ. Ταμβάκη «*απαντάται και η παράσταση του Εσταυρωμένου με τη συμβολική απεικόνιση της χριστιανικής ψυχής που συσχετίστηκε κάποτε με τα οράματα της Σουηδής Αγίας Μπριγκίτας. Την κλασική έκφρασή του αποτελεί ένας πίνακας του Velasquez (1599-1660)*». Στη συνέχεια, ο Nicholas Poussin, εκπρόσωπος του γαλλικού κλασικισμού του 17ου αιώνα, παρουσίασε τη δική του εκδοχή για τον Επιτάφιο Θρήνο. Ο Giambattista Tiepolo (1693-1770), εκπρόσωπος της βενετσιάνικης τέχνης του 18ου αιώνα, ζωγράφησε από το θείο Πάθος, την «Αγωνία στον Κήπο» και την «Πορεία προς τον Γολγοθά». Ο Eugen Delacroix, εκπρόσωπος του γαλλικού ρομαντισμού, παρουσιάζει το 1835 το υπέροχο έργο του ο «Ο Γολγοθάς» ή «Ο Χριστός ανάμεσα στους ληστές». Το 1855-6 ο Ford Madox Brown παρουσιάζει τον πίνακα «Ο Ιησούς πλένει τα πόδια του Πέτρου» και τέλος ο Georges Rouault, επηρεασμένος από τον δάσκαλό του Gustave Moreau, παρουσιάζει τις «Αγιες Γυναίκες που μοιρολογούν για τον Χριστό».

Θαυμάσια είναι , λοιπόν, τα έργα σπουδαίων αγιογράφων και ζωγράφων που απεικονίζουν σκηνές του Θείου Δράματος και κοσμούν, εκτός από ιερούς ναούς, παρεκκλήσια και μονές, πολλά μουσεία, πινακοθήκες, ενώ αρκετά βρίσκονται και σε ιδιωτικές συλλογές.

Η ιστορικότητα της Ανάστασης

Ο Εθνικός Κέλσος, ο Στράους, ο Ρενάν και διάφοροι άλλοι ορθολογιστές μελετητές και οπαδοί της αντιρρητικής Θεολογίας δεν αναγνωρίζουν καμιά αντικειμενική αξία στην Ανάσταση του Ιησού και τη θεωρούν σαν ένα φαινόμενο καθαρής παραίσθησης. Πέρα απ' αυτούς, την τελευταία δεκαετία αναφαίνονται εκ μέρους μη ορθοδόξων θεολόγων καινοφανείς διακηρύξεις που αμφισβητούν αυτήν ταύτην την ιστορικότητα της Ανάστασης του Κυρίου.

Αυτές οι διακηρύξεις είναι γεγονός ότι δυναμιτίζουν κάθε καλοπροαίρετη προσπάθεια που γίνεται εκ μέρους τόσο της Ανατολικής όσο και της Δυτικής Εκκλησίας για ένα μόνιμο και κοινό εορτασμό της κοσμοχαρμόσυνης γιορτής του Πάσχα.

Η Ορθοδοξία βιώνει μυστηριακά —μέσω της λειτουργικής ζωής— την Ανάσταση του Κυρίου, που αποτελεί το ανεπανάληπτο γεγονός της υπέρβασης του θανάτου εκ μέρους του Θεανθρώπου. Από τη σταύρωση του Σωτήρα Χριστού ανέτειλε η Ανάστασή του και από την Ανάσταση η σωτηρία των ανθρώπων. Άλλωστε η πίστη στην Ανάσταση του Κυρίου είναι το θεμέλιο του Χριστιανισμού και το κεντρικό σημείο της όλης χριστιανικής διδασκαλίας, αφού η Εκκλησία μας περιλαμβάνοντάς την στο Σύμβολο της Πίστεως, την ανακήρυξε βασικό δόγμα της θρησκείας μας. Χωρίς τα Πάθη του Ιησού και την Ανάστασή του, που επικυρώνει τη διδασκαλία του, δεν θα υπήρχε η χριστιανική θρησκεία και το έργο του Ιησού θα παρέμενε ανεκπλήρωτο. Η Ανάσταση του Κυρίου υπερκέρασε το επίγειο βασίλειο του Ισραήλ και έδειξε σε όλους την αίγλη της Βασιλείας των Ουρανών.

Αντιθέτως, κύκλοι της αντιρρητικής Δυτικής Θεολογίας αμφισβητούν την ιστορικότητα της Ανάστασης και αποστασιοποιούνται από βασικές θέσεις της Χριστιανοσύνης. Οι ορθολογιστές και υπερκριτικοί, που δεν παραδέχονται τη δυνατότητα του υπερφυσικού, αντιμάχονται εξ αρχής την Ανάσταση του Χριστού, που αν αυτή κλονιστεί, κλονίζεται ταυτόχρονα και η Εκκλησία.

Για τους περισσότερους Χριστιανούς η Ανάσταση του Κυρίου παραμένει το μεγαλύτερο θαύμα στην ιστορία της ανθρωπότητας, είναι η απόδειξη της θεότητας του Κυρίου, η κατάργηση του θανάτου και ο θρίαμβος της ζωής. Δεν νοείται Χριστιανός να μην πιστεύει στην Ανάσταση του Κυρίου τότε δεν είναι πραγματικός Χριστιανός, αλλά Χριστιανός κατ' όνομα.

Οι σκεπτικιστές όμως, οι αντιρρησίες και οι αμφισβητίες την αναφέρουν ως τη *«μεγαλύτερη παραίσθηση»* των αιώνων. Οι αρνητές του θείκου λόγου υποστηρίζουν ότι ο Ιησούς μπορεί να λιποθύμησε ή να έπεσε σε βαθύ κόμα ή να έπαθε νεκροφάνεια πάνω στον Σταυρό. Συνήλθε, όμως, στον τάφο του και δραπέτευσε απ' αυτόν με τη βοήθεια κάποιων μαθητών του και φυσικά ολοζώντανος εμφανίστηκε στους υπόλοιπους. Ο λόγος φέρνει τον αντίλογο. Ετσι, χωρίς να ξεχνούν την υπερβατικότητα της Ανάστασης του Κυρίου, άλλοι ερευνητές πιστοί Χριστιανοί υποστηρίζουν ότι ήταν αδύνατον μετά τη φοβερή ρωμαϊκή μαστίγωση και την έστω σύντομη σταύρωσή του να επιζούσε ο ταλαιπωρημένος σωματικά Ιησούς. Πώς άλλωστε ο Ρωμαίος κεντηρίων βεβαίωσε τον θάνατο του Ιησού; Και ακόμη πώς θα μπορούσε να δραπευτεύσει ο ημιθανής Ιησούς από τον τάφο του έστω και με τη βοήθεια φίλων του, όταν φύλαγαν τον τάφο του οι στρατιώτες;

Επίσης θεωρούνται αβάσιμες και οι θεωρίες που ανέπτυξαν οι Paulus, Herdez, Hase, ότι ο Ιησούς προσποιήθηκε τον αναστάνα, αφού συνήλθε μέσα στον τάφο του, επειδή δεν είχε πεθάνει, αλλά απλώς έπαθε νεκροφάνεια*.

Ετσι ο δόλος στρέφεται στο πρόσωπο του Ιησού Χριστού, που —όπως τονίζουν όμως οι εγκυρότεροι μελετητές του— δεν ήταν ίδιον του χαρακτήρα του. Άλλωστε ένας αδύναμος από το μαρτύριο Ιησούς, πώς ήταν δυνατόν —αφού επέζησε από το λόγγισμα του κεντυρίωνα— να ξετυλιχθεί από τα σάβανα, να βρει ρούχα να ντυθεί και τελικά να

κυλίσσει τον μεγάλο λίθο που έφραζε την είσοδο του μνήματος. Βέβαια όλες αυτές οι απόψεις βασίζονται σε διάφορα απόκρυφα κείμενα που παρουσιάζουν αποσπασματικά στιγμές του βίου του Κυρίου. Για παράδειγμα το απόκρυφο κείμενο «Βίβλος Αναστάσεως του Κυρίου ημών Ιησού Χριστού» γράφει χαρακτηριστικά: « *Εγώ ο Φιλογένης, τότετους είπα: Υπάρχει ένα μνημείο στο λαχανόκηπό μου, φέρτε τον εκεί και βάλτε τον μέσα, εγώ ο ίδιος θα τον προσέχω. Είχα στη σκέψη μου και στην καρδιά μου, όταν φύγουν οι Ιουδαίοι και πάνε αλλού στα σπίτια τους, να μπά μέσα στον τάφο του Κυρίου μου και αφού τον μεταφέρω μακριά να τον συνεφέρω με διάφορα καρκεύματα, φάρμακα και μυρωδάτες αλοιφές*» (Κοπτικό χειρόγραφο Νο6804, Βρετανικό Μουσείο).

Τέτοια απλοϊκά κείμενα διαβάζουν οι αρνητές-σκεπτικιστές Δυτικοί θεολόγοι και δημιουργούν τις παράλογες και συνάμα απλές υποθέσεις τους για την ανάσταση του Κυρίου.

Οι αρνητές της Ανάστασης του Ιησού υποστηρίζουν ακόμη ότι το σώμα του Χριστού μπορεί να έγινε βορά των άγριων σκυλιών ή κάποιοι να το παράχωσαν σε άγνωστη τοποθεσία ή τέλος να το έκλεψαν οι μαθητές του που μ' αυτόν τον τρόπο θέλησαν να παραπλανήσουν τους υπόλοιπους ανθρώπους, ώστε να πιστέψουν ότι ο Κύριος αναστήθηκε. Ο Reimarus κυρίως, όπως ήδη έχουμε αναφέρει, θεωρεί ότι οι μαθητές του Χριστού έκλεψαν το σώμα του από τον τάφο λέγοντας ότι αναστήθηκε για να δώσουν ένα θεϊκό υπερφυσικό τόνο στις δοξασίες τους. Ο αντίλογος επικεντρώνεται, όμως, στο γεγονός ότι ο Χριστιανισμός, η θρησκεία που διαδόθηκε και εδραιώθηκε στις καρδιές των πιστών —παρά τους σκληρούς διωγμούς— είναι απίθανο να βασίστηκε σε μια τέτοια απάτη. Αλλωστε όλοι οι Απόστολοι —οι δήθεν υπεύθυνοι της απάτης— βάδισαν ηρωικά προς τον θάνατο χωρίς ποτέ κανείς τους να αποκαλύψει το παραμικρό για κάποιου είδους πλεκτάνη.

Πώς ήταν δυνατόν οι πανικόβλητοι μαθητές του μετά τον χαμό του διδασκάλου τους να βρουν τη δύναμη να κλέψουν το σώμα του από τον τάφο;

Πώς ήταν δυνατόν να αψηφήσουν και να αποφύγουν τη ρωμαϊκή φρουρά;

Πώς θα κατόρθωναν να κυλίσουν τον μεγάλο λίθο της εισόδου του μνήματος χωρίς να γίνουν αντιληπτοί; Και αν πράγματι το σώμα του Χριστού κλάπηκε γιατί δεν τιμωρήθηκε η φρουρά;

Αυτά είναι βασικά ερωτήματα που δεν έχουν εύκολες απαντήσεις, γι' αυτόν τον λόγο την εικασία της κλοπής του σώματος του Χριστού από τους μαθητές του απέρριψαν εξ αρχής ως αβάσιμη ακόμη και ορθολογιστές ερευνητές, όπως οι Strauss, Meyer, Schmiedel, Devivier κ.ά.

Άλλοι πάλι υποστηρίζουν ότι το σώμα του Κυρίου μπορεί να κλάπηκε, ακόμη και από τους Εβραίους για να σταματήσουν τον Χριστιανισμό πάνω στην άνθισή του. Μια άποψη τελείως απίθανη γιατί οι Εβραίοι αυτό ακριβώς φοβόντουσαν, όπως αναφέρουν οι Ευαγγελιστές, αφού κάλλιστα μπορούσαν να εμφανίσουν τον νεκρό Ιησού αργότερα, όταν άρχισε το κήρυγμα των Αποστόλων για την Ανάσταση του διδασκάλου τους. Οι αρνητές της Ανάστασης του Ιησού Χριστού υποστηρίζουν ακόμα ότι το σώμα του Κυρίου τοποθετήθηκε εξ επίτηδες σε άλλον τάφο, απ' όπου εύκολα το πήραν οι μαθητές του. Αλλά κι αυτή η εκδοχή δεν στέκει, γιατί ποτέ δεν ακούστηκε τίποτα γι' αυτήν τη δήθεν απάτη.

Ο Γ. Κορδάτος στο βιβλίο του «Ιησούς Χριστός και Χριστιανισμός» (Τόμος Α', 1975), υποστηρίζει ότι ο Ιησούς ημιθανής μεταφέρθηκε σε κάποιο κρυφό μέρος από τους ανθρώπους του Ιωσήφ της Αριμαθαίας και του Νικόδημου. Εκεί με διάφορες εντριβές που έκαναν στο σώμα του και με διάφορα διεγερτικά ποτά που του έδωσαν να πιεί, τελικά τον συνέφεραν. Παρέμεινε στο κρησφύγετό του κάμποσες ημέρες για να αναρρώσει και μετά πήγε να δει τους συντρόφους του. Οι Απόστολοι όταν τον είδαν πίστεψαν ότι έγινε θαύμα. Δεν ήταν όμως ασφαλής και έτσι οι συνοδοί του με πολλές

προφυλάξεις τον μετέφεραν από την Ιουδαία στη Γαλιλαία. Φαίνεται όμως ότι η υγεία του είχε κλονιστεί σοβαρά. Ετσι, λοιπόν, κατά τον Κορδάτο, ο Ιησούς σαράντα ημέρες μετά τη σταύρωσή του, πέθανε πραγματικά ίσως από κάποια αθεράπευτη μόλυνση, που του δημιούργησαν οι πληγές των χειρών του.

Ιδιες περίπου απόψεις εκφράζει ο Rodney Hoare στο βιβλίο του «The Testimony of the Shroud» (1978). Κατ' αυτόν, ο Ιωσήφ ο από Αριμαθαίας και ο Νικόδημος μετέφεραν τον ημιθανή Ιησού από το μνήμα του στο σπίτι του Νικόδημου. Τον περιποιήθηκαν πολύ και τη Δευτέρα το πρωί ο Ιησούς άρχισε να αναπνέει, αφού επανήλθε στη ζωή μετά από το κώμα στο οποίο είχε περιπέσει κατά τη σταύρωσή του. Ο κεντυρίων, ίσως να είχε δωροδοκηθεί και να κίνησε ελαφρά με τη λόγχη του τον Ιησού, ενώ ταυτόχρονα πιστοποίησε τον θάνατό του. Δεν είχε όμως πραγματικά πεθάνει. Όταν ανέλαβε, του είπαν ότι ξαναγύρισε στη ζωή από τον Άδη, και αυτό πίστευε ο Ιησούς για το υπόλοιπο της ζωής του. Εμφανίστηκε στους μαθητές του, στην οικογένειά του και τέλος χάθηκε πάνω στο βουνό ίσως μέσα σε κάποιο σύννεφο. Κατά τον R. Hoare αυτή ήταν η πιο σωστή πράξη εκείνη ακριβώς τη στιγμή. Οι αρχές έψαχναν να τον βρουν μετά μάλιστα τις φήμες ότι είχε αναστηθεί. Εάν ήθελε να ζήσει έπρεπε να απομακρυνθεί από την ευρύτερη περιοχή της Ιερουσαλήμ. Ίσως πήγε στην κοινότητα των Εσσαίων στη Νεκρά Θάλασσα, συνδυάζοντας την παρουσία του με την επιστροφή του «Διδάσκου της Δικαιοσύνης» που τόσο πολύ ανέμενε η αδελφότητα. Ίσως πάλι ταξίδεψε στο εξωτερικό, αφού υπάρχει η παράδοση ότι επισκέφτηκε μακρινά μέρη, όπως το Πακιστάν ή τη Βόρεια Αμερική! Πιο βολικό βέβαια θα ήταν να είχε πεθάνει λίγο μετά τη σχετική ανάρρωσή του, μη μπορώντας να ξεπεράσει τα τραύματά του ή απογοητευμένος, όπως λέγει ο Hoare, από τον Θεό που υπηρετούσε, ο οποίος τον εγκατέλειψε στον σταυρό του μαρτυρίου του. Ίσως πάλι παντρεύτηκε και έζησε τα υπόλοιπα χρόνια του βίου του στην αφάνεια. Πάντως, κατά τον R. Hoare (1978), Ανάσταση δεν υπήρξε.

Όλα αυτά βέβαια εμπίπτουν στη σφαίρα της φαντασίας του συγγραφέα και στο γενικό πλαίσιο σκέψης των ορθολογιστών υπερκριτικών ερευνητών και συγγραφέων που με κανένα τρόπο δεν μπορούν να αποδεχτούν το μυστήριο της εκ νεκρών Ανάστασης του Κυρίου και την εκ μέρους του πάταξη του θανάτου.

Επιπλέον, οι αρνητές του θείου λόγου σημειώνουν τις ασάφειες και τις αντιφάσεις των Ευαγγελίων, ως ενδεικτικό στοιχείο της αρνητικής τους θέσης ως προς την Ανάσταση του Χριστού. Θεωρούν ότι τα ελλιπή και σχεδόν αιγισματικά στοιχεία που υπάρχουν για την Ανάσταση του Χριστού δημιουργούν τεράστια προβλήματα στους μελετητές-ιστορικούς. Ο αντίλογος όμως υποστηρίζει ότι αυτές ακριβώς οι ασάφειες είναι το δυνατότερο στοιχείο της αλήθειας. Οι Ευαγγελιστές δεν συννενοήθηκαν για να παρουσιάσουν μια φτιαχτή ιστορία, ούτε υπήρχε συνεργασία μεταξύ τους για να παρουσιάσουν κάτι το ομοιόμορφο. Οι αναφορές τους δείχνουν ακόμα την πίστη τους στο μέγα γεγονός της Ανάστασης του Κυρίου, με το να παρουσιάζουν και να παραδέχονται ουσιαστικές λεπτομέρειες, ότι αρχικά δηλαδή δεν πίστευσαν σ' αυτήν ούτε οι μαθητές του και προς στιγμήν παραγνώρισαν τον αναστάντα διδάσκαλό τους. Οι αντιρρησίες επιμένουν ότι όσον αφορά την Ανάσταση του Κυρίου αυτόπτες μάρτυρες δεν υπήρξαν, ούτε κανείς Ευαγγελιστής περιγράφει λεπτομερώς το μέγα γεγονός της Ανάστασης του Ιησού. Επίσης, όλες οι αφηγήσεις και οι αναφορές για τα πρόσωπα που είδαν τον αναστημένο Χριστό, για το μήνυμα που μετέφεραν στους μαθητές του και για τον τόπο, όπου έγιναν οι συναντήσεις διαφέρουν ουσιαστικά μεταξύ τους. Τι και αν η Εκκλησία υποστηρίζει ότι τα τέσσερα Ευαγγέλια και οι Επιστολές του Αποστόλου Παύλου είναι οι ιστορικές πηγές της Ανάστασης του Κυρίου; Οι αρνητές υποστηρίζουν ότι ο κενός τάφος ήταν επινόηση του Μάρκου, που —όπως αναφέραμε έγραψε το πρώτο Ευαγγέλιο— και την άποψη αυτή υιοθέτησαν και

οι άλλοι Ευαγγελιστές. Οσον αφορά την άποψη του Αποστόλου Παύλου (Α' προς Κορινθίους Επιστολή) όπου σαφώς αναφέρεται ότι ο Ιησούς εμφανίστηκε σε πολλά άτομα, οι αντιρρητικοί θεολόγοι χωρίς να βγάζουν ψεύτη τον Απόστολο των Εθνών αναρωτιούνται μεταξύ τους τι ακριβώς είδαν αυτοί οι «αυτόπτες» μάρτυρες. Τι είδους εμπειρία ένιωσαν και πως αισθάνθηκαν την «υλοποίηση» της Ανάστασης του Ιησού Χριστού;

Πάντως όσο κι αν η επιστήμη έχει κάνει τεράστιες προόδους και άλματα δεν μπορούν τα πάντα να εξηγηθούν ορθολογιστικά. Δεν είναι δυνατόν οι υπερφυσικές αλήθειες της πίστεως να ερμηνεύονται με καθαρά λογικές και ενδεικτικά σωστές επιστημονικές προτάσεις. Αυτό είναι αδύνατον και απ' αυτόν τούτον τον ορισμό της επιστήμης. Πιθανώς πολλά θαύματα των θρησκείων να εξηγούνται σήμερα από τη σύγχρονη επιστήμη, παράλληλα, όμως, μπορεί πολλά θαύματα της σύγχρονης επιστήμης να βασίζονται στην πανάρχαια λησμονημένη γνώση, τη θαμμένη στα βάθη της μακροχρόνιας υλιστικής περιόδου που διανύει η ανθρωπότητα.

Οι ορθολογιστές πρεσβεύουν ότι πραγματικά μετά την Ανάσταση του Χριστού, οι Απόστολοι σκορπίστηκαν φοβισμένοι και κρύφτηκαν στα σπίτια τους στη Γαλιλαία. Ο καιρός πέρασε, ο φόβος τους καταλάγιασε και εκεί στην ησυχία σκέπτονταν και ξανασκέπτονταν τον αγαπημένο τους διδάσκαλο. Δεν μπορούσαν να πιστέψουν ότι δεν υπήρχε πια ανάμεσά τους. Οι συνεχείς σκέψεις τους προς Εκείνον, τους δημιούργησαν την ιδέα της Ανάστασής του και στις ιδιαίτερες συνομιλίες τους ανέφεραν τον ξαναζωντανεμένο διδάσκαλό τους. Ο αββάς Loisy αναφέρει ότι εκεί στη Γαλιλαία *«το ζύπνημα ή μάλλον το ξεπήδημα της πίστης τους, που προξένησε τα οράματά τους, δημιούργησε την πίστη στην ανάσταση του διδασκάλου τους»*. Μετά απ' όλα αυτά, όπως αναφέρουν οι ορθολογιστές, οι μαθητές του Ιησού ενίσχυσαν το μυστήριο της Ανάστασης του Κυρίου με τις δήθεν εμφανίσεις του γύρω από τον τάφο του, κατόπιν στην Ιουδαία και τέλος στη Γαλιλαία. Πάνω στο ίδιο πλαίσιο ο H.G. Wells στην Παγκόσμια Ιστορία του αναφέρει: *«Η ψυχή των μαθητών του είχε βυθιστεί επί ολίγον χρόνον εις βαθύτατον σκότος. Κατόπιν ήρχισε να ψιθυρίζεται μεταξύ των και να διαδίδονται ιστορίαί μάλλον αντιφατικάί, ότι το σώμα του Ιησού δεν υπήρχε μέσα εις τον τάφον, εις τον οποίον είχε τοποθετηθή και ότι πρώτον ένας και έπειτα άλλος είχαν ιδει τον Ιησούν ζωντανόν. Εις το τέλος οι μαθηταί επαρηγορούντο με την πεποίθησιν, ότι είχαν αναστηθή εκ νεκρών, ότι είχαν εμφανισθή εις πολλούς και ότι τον είδαν ν' ανεβαίνει εις τους ουρανούς»*.

Ο Ε. Συρέ (1926) κατ' ουδένα τρόπο δεν αμφισβητεί την ανάσταση του Ιησού, προσπαθεί όμως να βρει το εσωτερικό νοημά της. Αυτός, όπως και πολλοί άλλοι θεοσοφιστές, θεωρεί εξωπραγματική την ιδέα της ανάστασης του υλικού σώματος. Πιστεύει και πρεσβεύει ότι Ανάσταση δεν είναι η επάνοδος στη γήινη ζωή του υλικού φθαρτού σώματος, αλλά η αναγέννηση της θείκης ψυχής. Και σ' αυτό ακριβώς το σημείο έγκειται το πνευματικό μεγαλείο της.

Πάντως την τελευταία πενταετία, έχει αναπτυχθεί μια πλούσια και έντονη αντιρρητική θεολογία, που στρέφεται κυρίως εναντίον του μεγάλου γεγονότος της Ανάστασης του Ιησού Χριστού. Φλογερά άρθρα παρουσιάζονται σε εφημερίδες και περιοδικά —γενικά μόνο από καθολικούς και προτεστάντες θεολόγους— και συνέδρια διοργανώνονται στα πλαίσια της σχετικής με την Ανάσταση του Ιησού Χριστού θεωρητικής διαμάχης, λες και θέλουν να αποδείξουν ότι τώρα το 2000 μ.Χ., με την είσοδο του 21ου αιώνα, πρέπει να αμφισβητηθεί και —εάν είναι δυνατόν— να αποκλειστεί ο υπερβατικός χαρακτήρας της χριστιανικής θρησκείας, αμφισβητώντας την Ανάσταση, που είναι το κυρίαρχο δόγμα του Χριστιανισμού.

Όπως αναφέρει ο μακαριότατος αρχιεπίσκοπος Αθηνών και πάσης Ελλάδας κ. Χριστόδουλος: *«Είναι η γνωστή προσπάθεια, εκλογίκευση της πίστεως, που αφαιρεί από*

τις ιερές διηγήσεις κάθε στοιχείο θαυματουργό και θείο. Στην περίπτωση της Αναστάσεως η προσπάθεια προχώρησε πιο βαθιά. Εφθασε στο σημείο να αμφισβητήσει την ιστορικότητά της, πλάθοντας εν ονόματι της επιστήμης, μύθους που αντιστρατεύονταν την ίδια τη λογική» (1996).

Η διδασκαλία του Ιησού, το κήρυγμά του, η αγάπη προς τους ανθρώπους και τον ουράνιο πατέρα του και εν τέλει ο σταυρικός του θάνατος, λίγο πολύ είναι στοιχεία που μπορεί κάποιος να συναντήσει και σε άλλες θρησκείες. Η υπερβατικότητα της Ανάστασής του όμως, με σημασία οντολογική και σωτηριώδη για τον άνθρωπο, είναι μοναδική και ανυπέβλητη. Γι' αυτόν τον λόγο άλλωστε αμφισβητήθηκε έντονα από τους αντιπάλους του, αφού με δυσκολία έγινε πιστευτή και απ' αυτούς ακόμη τους μαθητές του. Όταν οι γυναίκες τούς μετέδωσαν την είδηση της Ανάστασης του Κυρίου δυσπιστούν και σπείδουν να δουν με τα μάτια τους τον κενό τάφο. Ο δε Απόστολος Θωμάς δεν πιστεύει ούτε τους άλλους Αποστόλους που τον διαβεβαιώνουν για τον αναστάνα Κύριον. Όπως έχουμε ήδη αναφέρει, οι πλανημένοι, αλλά βαθιά φιλοσοφημένοι Γνωστικοί προτιμούσαν να δέχονται τον Ιησού σαν το ανώτερο εκείνο αθάνατο πνεύμα, που με τον γήινο θάνατό του απλώς απαλλάχτηκε από το φθαρτό κέλυφός του.

Βέβαια η απάντηση της Ορθοδοξίας στους Δυτικούς επιστήμονες που αναπτύσσουν αντιρρητική Θεολογία έχει δοθεί από το θαυμάσιο άρθρο του μακαριότατου αρχιεπισκόπου Αθηνών και Πάσης Ελλάδας κ. Χριστόδουλου (Το Βήμα, 14η Απριλίου 1996) όπου με 29 ερωτήσεις-απαντήσεις για το Θείο Δράμα, δίνει συντριπτικές απαντήσεις στους αμφισβητίες. Και υπενθυμίζει ότι τα θέματα αυτά, που ξεπηδούν από την αλλοτριωμένη Δυτική αντιρρητική ετεροδοξία, είναι ανιαρή αναμάσηση ξεπερασμένων θεωριών από την εποχή του Στράους, που προ πολλού έχουν λάβει τις σωστές απαντήσεις και εκ των πραγμάτων έχουν αναιρεθεί.

Μήπως είναι ψέμα, ότι η Ανάσταση του Ιησού ήταν η φλόγα που φώλιασε στη ψυχή των Αποστόλων και τους όπλισε με εκείνη την ανυπέβλητη δύναμη μέσω της οποίας υπερπήδησαν όλες τις δυσκολίες και μετέφεραν το μήνυμα της διδασκαλίας Του στα πέρατα του κόσμου; Πάνω σ' αυτό το γεγονός ο Γερμανός μαρξιστής φιλόσοφος Ερνστ Μπλοχ έγραφε: «Ο Χριστιανισμός κατάφερε να κυριαρχήσει σβήνοντας το ρωμαϊκό παγανισμό με όπλο του όχι την ηθική του κηρύγματος του Ορους των Ελαιών, αλλά την πεποίθηση ότι ο Ιησούς είχε αναστηθεί εκ νεκρών. Την εποχή όπου οι Συγκλητικοί της Ρώμης παράβγαιναν ποιος θα βάψει με περισσότερο αίμα ταύρου το χιτώνα του — πιστεύοντας ότι αυτό τους προστάτευε από το θάνατο—, ο Χριστιανισμός ως αντίπαλο δόγμα αντιπαράθετε την αιώνια ζωή και όχι την ηθική».

Διάφοροι υλιστές ψυχοερευνητές — η μόδα της εποχής— υποστηρίζουν για τη φύση της Ανάστασης του σώματος του Χριστού ότι φάνηκε να υλοποιείται ή να εξαυλώνεται κατά βούληση. Και τι δεν υποστηρίζουν: «ύλη διαμέσου της ύλης», «τηλεμεταφορά», ένα φαινόμενο που θεωρούν ότι είναι βεβαιωμένο στην εποχή μας, και «αμφιθεσία», δηλαδή εμφανίσεις ενός ανθρώπου σε δύο ή περισσότερους χώρους ταυτοχρόνως, που πρεσβεύουν ότι αναφέρονται ακόμα και στους Βίους των Αγίων της Εκκλησίας μας. Οι οπαδοί της αντιρρητικής Θεολογίας στο γενικό πλαίσιο της αναζήτησης του «ιστορικού Ιησού», επικεντρώνονται στην Ανάσταση του Ιησού υποστηρίζοντας ότι ο κενός τάφος, και μετέπειτα αυτή η πίστη των οπαδών του Ιησού στην Ανάστασή του ήταν τα έξυπνα ευρήματα για να εδραιωθεί η διδασκαλία της νέας θρησκείας. Κατά τον Κ.Λ. Woodward (1996): «Σύμφωνα με την άποψη των οπαδών της αντιρρητικής θεολογίας, η Ανάσταση απάδει προς το σύγχρονο πνεύμα καθώς δεν συμβιβάζεται με το αρχέγονο ιουδαϊκό κήρυγμα που εκπορεύτηκε από την Ιουδαία». Και βέβαια οι αρνητές θεολόγοι, και όχι μόνον, διοργανώνουν σχετικά Συνέδρια, όπως τον Φεβρουάριο του 1995 στο Ορεγκον (Η.Π.Α.) με τίτλο «Ο Ιησούς το 2000», ενώ και η Καθολική Αρχιεπισκοπή της

Νέας Υόρκης διοργάνωσε τον Απρίλιο του 1996 Σεμινάριο με θέμα την «Ανάσταση του Ιησού», αναμένοντας ίσως κάποιες νέες φιλοσοφικές απαντήσεις στο προαιώνιο υπερβατικό γεγονός. Δεκάδες μελέτες έχουν γραφεί που αρνούνται την υλική Ανάσταση του Ιησού —αυτό ακριβώς είναι το γεγονός που αντίκειται στις ορθολογιστικές δοξασίες τους— και οι αντιρρησίες επιμένουν ότι τώρα πια στο κατώφλι του 21ου αιώνα έφτασε ο καιρός να αντικατασταθεί ο δογματικός Ιησούς της πίστης, από τον πραγματικό Ιησού που αποκάλυψε η στυγνή ακαδημαϊκή έρευνα.

Κάτω απ' αυτό το πρίσμα, ο θεολόγος και ψυχαναλυτής Οϊγκέν Ντρέβερμαν (Eugen Drewermann), βοηθός καθηγητής της Θεολογικής Σχολής στο Πανεπιστήμιο Paderborn (Ρηνανία-Βεστφαλία) στη Γερμανία, βασιζόμενος στα δεδομένα της Ψυχολογίας, προσπαθεί να αμφισβητήσει και να απομυθοποιήσει την Ανάσταση του Κυρίου, καταρρίπτοντας ένα προς ένα τα άρθρα του Συμβόλου της Πίστεως. Επιπλέον δίνει σειρά «πρωτότυπων» διαλέξεων —που τελικά του στέρησαν τη θέση του στο Πανεπιστήμιο— στις οποίες αναφέρεται με τρόπο ορθολογιστικό στα σημαντικότερα συμβάντα του βίου του Ιησού Χριστού. Παραλληλίζοντας δε τους δαίμονες του Ευαγγελίου με τις νευρώσεις, τους φόβους και τις αγωνίες της σύγχρονης κοινωνίας μας, ο Ντρέβερμαν ανέλυσε τα θαύματα του Χριστού, όπως περιγράφονται στην Καινή Διαθήκη, δίνοντάς τους μια «καινοφανή» διάσταση κάτω από το πρίσμα των δικών του πρωτότυπων απόψεων.

Ο 58χρονος σήμερα (2000) Οϊγκέν Ντρέβερμαν εκτός από θεολόγος και ψυχαναλυτής είχε χειροτονηθεί ιερέας της Καθολικής Εκκλησίας, αλλά εξαιτίας των «προχωρημένων» θέσεών του και των διαφορετικών ερμηνειών που έδινε σε θρησκευτικά θέματα, του απαγορεύτηκε το 1992 από την Αγία Έδρα να ασκεί τα ιερατικά του καθήκοντα. Πραγματικά έχει αναλάβει σταυροφορία εναντίον του δογματισμού της Ρωμαιοκαθολικής Εκκλησίας υποστηρίζοντας ότι η Καθολική Εκκλησία δεν μπορεί πλέον να δώσει απαντήσεις στα σύγχρονα ερωτήματα και ουσιαστικά αποτελεί τροχοπέδη στην πορεία του ανθρώπου. Πιστεύει ότι η Αγία Γραφή πρέπει να ερμηνεύεται με γνώμονα την εξέλιξη των ιδεών και την Ψυχολογία, ενώ θεωρεί αδιανόητο η νέα κατήχηση να υποστηρίζει ότι η Μαρία —η μητέρα του Ιησού— ήταν βιολογικά παρθένος, πράγμα που μαζί με πλήθος άλλα παραδείγματα αποπροσανατολίζει τους μαθητές, αφού δεν μπορούν πια να συσχετίσουν αυτά που μαθαίνουν στα Θρησκευτικά με το περιεχόμενο άλλων μαθημάτων, όπως η Ιστορία, η Βιολογία, η Φυσική και η Χημεία.

Ο Οϊγκέν Ντρέβερμαν, βρίσκεται σε συνεχείς προστριβές με την Αγία Έδρα, αφού υποστηρίζει ότι οι θρησκευτικές αρχές της Ρώμης πρέπει να αποκτήσουν δημοκρατική διάρθρωση και να προχωρήσουν σε μεταρρυθμίσεις τις οποίες πεισματικά αρνούνται. Επίσης κατηγορεί τη Ρώμη για την «άχρωμη» στάση της στο θέμα της ομοφυλοφυλίας, των αμβλώσεων και του διαζυγίου. Τέλος, θεωρεί ότι αυτήν την περίοδο οι άνθρωποι προετοιμάζονται για μια διαφορετική αντίληψη της θρησκείας μιας θρησκείας που θα είναι έτοιμη να δώσει απαντήσεις μ' έναν διαφορετικό πλέον τρόπο σε ερωτήματα που έχουν σχέση με τις επιστήμες και τη φύση, με την τεχνολογία και τον ψυχισμό (Συνέντευξη στη «Suddeutsche Zeitung, 1995). Αλλά και στην εφημερίδα Φιγκαρό ο Ντρέβερμαν δηλώνει: *«έχουμε να κάνουμε με μια Εκκλησία που ζητεί εξουσία και χρήματα εκεί όπου ο Ιησούς ήθελε τη φτώχεια, που δικαιολογεί τη θανατική ποινή όταν ο Ιησούς απαγόρευε στους ανθρώπους να κρίνουν τους ομοίους τους».*

Αλλωστε σ' ένα από τα πρόσφατα βιβλία του με τίτλο «Φονική Πρόοδος», συνδυάζει την Οικολογία με την Ψυχολογία του βάθους και επιτίθεται με το γνωστό καυστικό ύφος του εναντίον του ανθρωποκεντρισμού της Δυτικής φιλοσοφίας που, βασισμένη στην Παλαιά Διαθήκη, έκανε τον άνθρωπο το κέντρο του Σύμπαντος σε βάρος όλων των άλλων εμβίων όντων.

Οι σύγχρονοι μαρξιστές μελετητές του Χριστιανισμού, αντίπαλοι γενικά της Ανάστασης του σώματος του Ιησού, πιστεύουν ότι αυτή καθ' εαυτή η ανάσταση αποτελεί ένα άχρηστο και περιττό φορτίο της χριστιανικής πίστης, που παρασύρει τους πιστούς πέρα από το πραγματικό νόημα του κινήματος του Ιησού, που ουσιαστικά ήταν ένας μεγάλος κοινωνικός μεταρρυθμιστής.

Πρόσφατες είναι και οι θέσεις του γνωστού Γερμανού Καινοδιαθηκολόγου Gerd Ludemann, καθηγητή στο Tubingen (1994), όπου ορθολογιστικά παρουσιάζει χειροπιαστά «λογικά» —κατά την κρίση του— συμπεράσματα με τα οποία αμφισβητεί την ιστορικότητα της Ανάστασης του Χριστού. Κατά την άποψή του, η Ανάσταση του Κυρίου είναι «κενός λόγος» τον οποίο οφείλει να απορρίψει ο ερευνητής που θέλει να μελετήσει ψυχρά και επιστημονικά τα γεγονότα.

Κανένα δέος μπροστά στο θεϊκό μεγαλείο της Ανάστασης του Θεανθρώπου. Ούτε καν η αυτονόητη διάθεση για Χριστιανό και μάλιστα θεολόγο να δεχτεί την εισδοχή του θείου παράγοντα στη φθαρτή ζωή μας. Απλώς ορθολογιστικές σκέψεις και επιστημονικοφανή επιχειρήματα, που πηγάζουν από έναν πεπερασμένο ανθρώπινο νου. Τα πάντα αρχίζουν και τελειώνουν με την Ψυχολογία. Γι' αυτόν τον λόγο σημειώνουμε το γεγονός πως οι νεότεροι ορθολογιστές και υπερκριτικοί θεολόγοι θέλοντας να υποτάξουν στα λογικοφανή επιχειρήματά τους και στις γενικότερες φιλοσοφικές θέσεις τους την πραγματικότητα των ιερών κειμένων καταλήγουν τελικά να αρνούνται τα πάντα.

Κατά τον Ludemann (1995), ο Ιησούς παρέμεινε στον τάφο του, όπου και έλιωσε το φθαρτό του σώμα. Ο αναστημένος Ιησούς που εμφανίστηκε στον Απόστολο Πέτρο, δεν ήταν παρά ένα όραμα του Αποστόλου, που ήταν επόμενο να δει εφ' όσον βασανιζόταν από τις τύψεις του, επειδή είχε αρνηθεί τρεις φορές τον διδάσκαλό του. Οι δύο μαθητές του Κυρίου που τον συνάντησαν στον δρόμο προς τους Εμμαούς και οι συναντήσεις των Αποστόλων με τον διδάσκαλό τους μετά την Ανάστασή του, δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ. Ισχυρίζεται ότι οι μαθητές του δεν είδαν τον Μεσσία απλώς τον φαντάστηκαν. Αυτό συνέβη, λέει ο Ludemann, λόγω ισχυρής συναισθηματικής φόρτισης, και υποστηρίζει ότι κατά την Ψυχολογία αυτό συμβαίνει σε όλους ανεξαιρέτως τους ανθρώπους που είναι έντονα λυπημένοι, όταν χάσουν κάποιο πολύ αγαπημένο τους πρόσωπο. Έτσι και η εμφάνιση του Κυρίου σε 500 πιστούς οπαδούς του αποδίδεται από τον Ludemann σε ομαδική παράκρουση. Με την ίδια λογική, όμως, σημειώνουμε εμείς, πρέπει να απορρίψει και τα Ευαγγέλια, αφού αυτά ακριβώς εμφανίζουν τον Ιησού να συνομιλεί με τους μαθητές του, να τρώει και να πίνει μαζί τους και να γίνεται ως και αντικείμενο ψηλάφησης ακόμα!

Οι ετερόδοξοι Δυτικοί ορθολογιστές θεολόγοι δεν έχουν συνειδητά αποδεχτεί την Ανάσταση του Ιησού και τους ενοχλεί ιδιαίτερα το υπερβατικό αυτό γεγονός. Ο καθολικός ιερέας Τζέραλντ Ο' Κόλλινς, του Γρηγοριανού Πανεπιστημίου των Ιησουιτών της Ρώμης, υποστηρίζει ότι ανάσταση δεν σημαίνει αναβίωση του φθαρτού σώματος: *«Πρόκειται για ένα σώμα δοξασμένο που μεταμορφώθηκε με δύναμη θεϊκή, κάτι που κανείς από μας δεν έχει δει»*. Τα πράγματα όμως δεν είναι ακριβώς έτσι, τα Ευαγγέλια, όπως αναφέραμε παραπάνω, άλλοτε παρουσιάζουν τον αναστημένο Ιησού να γευματίζει με τους μαθητές του, άλλοτε να τον αγγίζουν για να δουν τις πληγές του και άλλοτε αφήνουν αδιόρατα να εννοηθεί ότι το σώμα του Κυρίου δεν είναι πια από ανθρώπινη σάρκα. Όπως αναφέρει ο K.L. Woodward (1996) σε σχετικό άρθρο του, ο Στίβεν Ντέιβις από το Κολλέγιο Κλάρεμοντ Μακένα της Καλιφόρνια (Η.Π.Α.) πάνω στην άποψη του Ο' Κόλλινς λέει ότι *«ένα δοξασμένο σώμα, είναι πάντα σώμα, αφού δεν παύει να αποτελεί υλικό αντικείμενο που το βλέπεις»*. Άλλοι πάλι θεολόγοι υποστηρίζουν ότι μόνον εκείνοι που είχαν βαθιά πίστη μπόρεσαν να αντικρύσουν τον Ιησού μετά την Ανάστασή του και μέσω θεόπεμπτης ενόρασης.

Κατά τον μακαριότατο αρχιεπίσκοπο Αθηνών και πάσης Ελλάδας κ. Χριστόδουλο (1996): «Ο Χριστός σταυρωθείς επί του ὕλου δι' ἄκραν υπακοήν προς το θέλημα του Πατρός, ωδήγησε την ανθρώπινη φύση του σε έναν ἄκτιστο τρόπο ὑπαρξης, που δεν γνωρίζει φθαρτότητα ἢ φθορά. Το αναστημένο σώμα του Χριστού είναι σώμα πνευματικό (Α' Κορ. ΙΕ', 44), ελευθερωμένο από κάθε φυσική αναγκαιότητα. Είναι αισθητό σώμα, ἔχει «σάρκα και οστά», μεταλαμβάνει τροφής, ψηλαφάται, ἀλλά ταυτοχρόνως μπαίνει στο δωμάτιο «των θυρών κεκλεισμένων», ἀναλαμβάνεται στον ουρανό, και καθίζει εκ δεξιῶν του Πατρός. Αυτή η διπλή ιδιότητα σημαίνεται στα Ευαγγέλια με τη χαρακτηριστική φράση: «εν ετέρα μορφῇ» (Μάρκ. ΙΣΤ', 13). Το σώμα αυτό δεν ἔχει φθαρτότητα και ἔχει ἀθανασία. Ἐτσι θα εἶναι και τα δικά μας σώματα κατά την κοινή ἀνάσταση. «Δει γαρ το φθαρτόν τούτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν και το θνητόν τούτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν»(Α' Κορ. ΙΕ', 53)».

Ο Άλαν Σήγκαλ, καθηγητής Ὀρθοσκευτικῶν στο Κολέγιο Μπάρναρντ της Νέας Υόρκης, και Εβραῖος ο ἴδιος, υποστηρίζει ὅτι ἐνῶ ἡ εβραϊκή Βίβλος ἀποφεύγει ἐν γένει τις ἀναφορές για μεταθανάτια ζωή, ἐντούτοις πολλοί νεαροί Εβραῖοι που θυσιάσαν τη ζωή τους κατά την ἐθνική ἐξέγερση των Μακκαβαίων (167 π.Χ.) πίστευαν ὅτι ο δίκαιος Θεός τους ἦταν δυνατόν να τους ἐπαναφέρει στη ζωή. Ἐτσι ο Σήγκαλ υποστηρίζει ὅτι ο Ἰησοῦς παρουσιάστηκε στην Παλαιστίνη μια περίοδο που πολλοί Εβραῖοι πίστευαν ὅτι οἱ δίκαιοι ἦταν δυνατόν να ἀναστηθοῦν, χωρίς ὅμως να ἐξηγούν πως ἀκριβῶς θα γινόταν αὐτό το υπερκόσμιο και υπερβατικό γεγονός.

Για μας ὅλη αὐτή ἡ τάση ἀναζήτησης για τον ἱστορικό Ἰησοῦ και εἰδικά για την Ἀνάστασή του, για την οποία πολλά εἰπώθηκαν στο Σεμινάριο της Νέας Υόρκης, ἔχουν να κάνουν με την ἐλλιπή και ἀλλοτριωμένη Δυτική ετεροδοξία. Ἐρευνάτε τας Γραφάς, θα τους λέγαμε, και εἰδικότερα τα ἀνυπέβλητα κείμενα των Μεγάλων Πατέρων της Ἐκκλησίας. Ο Μέγας Βασίλειος, ο Γρηγόριος ο Θεολόγος, ο Ἰωάννης ο Χρυσόστομος, ο Γρηγόριος Νύσσης κ.ά. δίνουν ὅλες ἐκεῖνες τις ἀπαντήσεις που ζητοῦν οἱ σημερινοί οπαδοί της λεγόμενης ἀντιρρητικής θεολογίας.

Ἀλλωστε, πέρα ἀπό τις «ρηχές» τοποθετήσεις των ἀμφισβητιῶν θεολόγων εἶναι πάντα ἐπίκαιρη ἡ προειδοποίηση του Ὁμότιμου Καθηγητή της Θεολογίας κ. Σάββα Ἀγουρίδη ὅτι: «Ἡ κατ' ἰδίαν μελέτη της Γραφῆς, πνευματικῶς ἔξω ἀπό το πλαίσιο το λειτουργικό, συνεπάγεται κινδύνους» (Ἑρμηνευτική, 1979).

Σύμφωνα δε με τον καθηγητή Γρηγόρη Καλοκαιρινό (1995), ἡ ἀποδοχή της Ἀνάστασης του Κυρίου εἶναι θέμα πίστεως: «Σ' αὐτό το σημείο, δεν χωράνε φιλοσοφικές ἀναλύσεις, ἰδεολογικές ἀντιπαραθέσεις και φυσικά δεν υπάρχουν... παραστατικά στοιχεία».

Δεν εἶναι δυνατόν να προσπαθεῖ κάποιος και μάλιστα εἰδικός θεολόγος να πλησιάσει τα κείμενα της Καινῆς Διαθήκης ἀπομονώνοντάς τα ἀπό το γενικότερο ἀποκαλυπτικό θεῖο μήνυμα. Δεν ἐρμηνεύονται ἱερά κείμενα ρηγά και ἐπιφανειακά, ἐφαρμόζοντας μόνο μια ἱστορικο-κριτική ἐρμηνευτική μέθοδο, που ἔχει ως πιθανή βάση της τα νεότερα δεδομένα της Ψυχολογίας. Και πάνω σ' αὐτό το πλαίσιο τοποθετήσεις ὅπως του καθηγητή της Θεολογίας G. Ludemann εἶναι τελείως ἔξω ἀπό τις θέσεις της Ὀρθόδοξης Ἐκκλησίας, ἀφοῦ δεν μποροῦν να συμβιβάσουν το λογικό-φυσικό με το υπέρλογο-υπερφυσικό στοιχεῖο της θείας ἀποκάλυψης.

Ὅσο κι ἀν βοηθοῦν ἱστορικές και κριτικές ἐρμηνείες της Καινῆς Διαθήκης, αὐτή ἡ προσέγγιση των ἱερῶν κειμένων —που ἀποτελοῦν αἰώνιες μαρτυρίες πίστεως— γίνονται ἀπό τους καθηγητές E. Drewermann και G. Ludemann με τελείως ἀκατάλληλο τρόπο. Ἀν τεθεῖ ὑπό ἀμφισβήτηση το χαρμόσυνο γεγονός της Ἀνάστασης του Ἰησοῦ Χριστοῦ, τότε δυναμιτίζονται τα θεμέλια του Χριστιανισμοῦ. Ἀλλωστε ἡ οὐσία της Ἀνάστασης του Κυρίου συνάγεται ἀπό τη φράση του Ἀπόστολου Παύλου στην Πρώτη προς Κορινθίους Ἐπιστολή του: «ἐάν ο Χριστός δεν ἀναστήθηκε, τότε εἶναι χωρίς

νόημα το κήρυγμά μας, είναι και η πίστις σας χωρίς νόημα.... Εάν δε ο Χριστός δεν έχει αναστηθεί, δεν έχει καμιά αξία η πίστις σας βρίσκεστε ακόμη μέσα στις αμαρτίες σας. Άρα και εκείνοι που πέθαναν με πίστη στον Χριστό έχουν χαθεί».

Η Ανάσταση του Χριστού, σύμφωνα με τον σεβασμιότατο μητροπολίτη Κορίνθου κ. Παντελεήμονα (1995), είναι: *«το κέντρο του βιώματος των πιστών στη Βασιλεία του Χριστού, είναι το κέντρο της παρούσας ζωής και ο στόχος μας της μέλλουσας, στον μελλοντικό αιώνα με το Χριστό, διαβίωσής μας. Για τον ίδιο λόγο και η γιορτή του Πάσχα για τους Ορθόδοξους Χριστιανούς είναι το αποκορύφωμα όλων των εορτών και το κέντρο όλου του εορταστικού ορθόδοξου χριστιανικού έτους, με τις 52 Κυριακές του χρόνου, όπου κάθε Κυριακή είναι ένας πνευματικός εορτασμός και ανάμνησης της Ανάστασης του Κυρίου».*

Ομοίως, ο καθηγητής Χ. Γιανναράς (1996) αναφέρει: *«Η ορθόδοξη λατρεία δεν ασχολείται με «αποδείξεις» της ανάστασης του Χριστού. Δεν ζητάει να πείσει κανέναν, να υποβάλει ιδεολογήματα, να ξεκλέψει ψυχολογική συναρπαγή. Είναι μόνο γιορτή. Όποιος θέλει και μπορεί συνεορτάζει, αγγίζει μέσα από τη βεβαιότητα της χαράς την πραγματική της αιτία. Είναι μια άλλη οδός γνώσης, μόνο εμπειρική, καθόλου ιδεολογική.....».*

Είναι αδιαμφισβήτητο, λοιπόν, γεγονός ότι ο Χριστιανισμός και η Ορθοδοξία γενικότερα δεν έχουν ανάγκη από επιστημονικές αναλύσεις και ψυχολογικές διερευνήσεις. Αλλωστε υπάρχουν έντονες αντιδράσεις πάνω στις «καταστρεπτικές» για τον Χριστιανισμό ως πίστη, τοποθετήσεις του καθηγητή Gerd Ludemann. Γι' αυτόν ακριβώς τον λόγο πραγματοποιήθηκε μια συνάντηση στην Ευαγγελική Ακαδημία της γερμανικής πόλης Pfalz (18-19 Μαρτίου του 1995) μεταξύ Ευαγγελιστών θεολόγων με θέμα την Ανάσταση του Κυρίου ως κεντρικό σημείο της χριστιανικής πίστης.

Δυστυχώς, στη σύγχρονη εποχή μας, η αποκοπή πολλών σημερινών «Χριστιανών», από τις εκκλησιαστικές ρίζες τους, η αλλοίωση του φρονήματός τους και η εκκοσμίκευση του τρόπου ζωής τους, τους κάνουν να αρνούνται τη θεότητα του Ιησού Χριστού, να υποτιμούν ή ακόμα και να αμφισβητούν την υπερβατικότητα των θαυμάτων του, καθώς και το μέγα γεγονός της Ανάστασής του.

Πέρα από αυτά και Εβραίοι μελετητές αμφισβητούν την ιστορικότητα της Ανάστασης. Ο Γκέζα Βερμές (Geza Vermes), καθηγητής Εβραϊκών Σπουδών του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης, προσπάθησε να αφαιρέσει όλα εκείνα τα στοιχεία που αναδεικνύουν τον μεσσιανικό χαρακτήρα του Ιησού και μιλούν για την Ανάστασή Του από το απόσπασμα του Φλάβιου Ιώσηπου, όπου αναφέρεται: *«Την τρίτη ημέρα τους παρουσιάστηκε ξαναζωντανεμένος γιατί οι ιεροί προφήτες είχαν προβλέψει το γεγονός και μυριάδες άλλα θαύματα σχετικά με το άτομό του...».*

Ας δούμε όμως τι λέει ένας επιφανής Ταλμουδιστής, ο ραβίνος Γιάκομπ Νόισνερ, του Πανεπιστημίου Ν. Φλόριντας στην Τάμπα (Η.Π.Α.): *«Η θρησκεία αναφέρεται σε παρεμβάσεις του Θεού επί της Γης και αυτή η πίστη δεν επιδέχεται αμφισβήτηση ούτε υπόκειται σε επαληθεύσεις των ιστορικών γεγονότων. Αν δικαιούμαστε να απορρίψουμε ως μη ανταποκρινόμενα στην ιστορική αλήθεια τα περισσότερα τμήματα των Ευαγγελίων, τότε τι πρέπει να κάνουμε με το δικό μας πατέρα του Ιουδαϊσμού, το Μωσλή;»* (K.L. Woodward, 1996).

Τέλος, στο τελευταίο του βιβλίο «Ο Αληθινός Ιησούς» (The Real Jesus), ο Τίμοθι Τζόνσον αντιμάχεται όλους εκείνους τους μελετητές που ο καθένας τους δημιουργεί τον δικό του «ανακατασκευασμένο», όπως λέγει, Ιησού, από τον γλυκύτατο Ναζωραίο της Καινής Διαθήκης. Υποστηρίζει ότι για τον Ιησού Χριστό η ιστορική έρευνα δεν μπορεί να δώσει, μετά τόσες και τόσες έρευνες, τίποτα το ουσιαστικό. Αλλωστε και γεγονότα βασισμένα σε ακλόνητα ιστορικά δεδομένα, μπορεί καμιά φορά να μην είναι κι αυτά αληθινά. Πιστεύει ότι ο Ιησούς *«με την Ανάστασή του πήρε μια εντελώς καινούργια υπόσταση, μια νέα μορφή παρουσίας, με την οποία απέκτησε κι αυτός τη*

δύναμη του Θεού για να τη μοιραστεί στη συνέχεια με άλλους» και συνεχίζει λέγοντας ότι «σημαντική διάσταση της Ανάστασης είναι το να γίνει ο πιστός κοινωνός της νέας ζωής του Ιησού μέσω της δύναμης του Αγίου Πνεύματος» (K.L. Woodward, 1996).

Πόσο ωραία όμως περιγράφει ο Σπύρος Μελάς τα Πάθη του Κυρίου και την Ανάστασή του, ενώ ταυτόχρονα δίνει και το στίγμα της επιστήμης για το υπερφυσικό αυτό γεγονός, στο πασχαλιάτικο «Ελεύθερο Βήμα» της 19ης Απριλίου του 1925: *«Ο ακάνθινος στέφανος γίνεται ολόχρυσο ακτινωτό σταφάνι εις το μέτωπόν του, η λόγχη του μαρτυρίου σημαία ζωής, ο στεναγμός του πάθους παιάν θριάμβου, το αίμα του ζωογόνου δροσιά. Φως νίκης απιστεύτου διαλύει τα σκοτάδια του Αδου. Επατήθη ο θάνατος. Εις μάτην ο ορθός λόγος ζητεί να φυλακίσει το υπερφυσικόν εις τα' ασφυκτικά τετραγωνάκια τα οποία η επιστημονική πειθαρχία χαράσσει επάνω εις το αχανές πεδίον της ερεύνης. Εις μάτην ζητεί να εξοστρακίσει το θαύμα. Δεν πιστεύω εγώ εις τα θαύματα, φωνάζει κάπου η Ηρωδιάς του Ουάιλντ. Είδα τόσα πολλά... Η επιστήμη μοιάζει με αυτήν την Ηρωδιάδα. Βλέπει τόσα πολλά γύρω της. Αυτός ο αένας βιολογικός κύκλος, ο διαρκώς επαναλαμβανόμενος, από τα' άπειρα όντα εις την ενόργανον και ανόργανον φύσιν, από του μεγαλύτερου των άστρων μέχρι του ελαχίστου των κυττάρων, εις όλας τας δυνατάς διαιρέσεις του χρόνου, εντός ενός λεπτού ή ενός αιώνας, έχει καμμιάν εξήγησιν; Υπάρχει θαύμα περισσότερον συγκλονιστικόν, υπάρχει θέαμα πλέον υπερφυσικόν από την βλάστησιν της νέας χλόης, από το χαρμόσυνον κέντημα των μαργαριτών, από τα άλικα ποτάμια της παπαρούνας, από τα τριαντάφυλλα της βραγιάς που λυγίζουν τους κλώνους;... Και υπάρχει μεγαλύτερον από την γλυκυτάτην διάθεσιν που γεννά εις την ψυχή το θέαμα της ερατεινής αυτής ανανεώσεως, από την έκστασιν εις την οποία ρίχνει και την πλέον κουρασμένη καρδιάν το λουλούδιασμα των πάντων;».*

Το μήνυμα της Ανάστασης μάς προσκαλεί να αποδεχτούμε τη λογική της εκούσιας θυσίας, ως μορφή ζωής, που νικά κάθε είδους θάνατο. Για την Ορθοδοξία δεν υπάρχει η μελαγχολία των Παθών ή της Ταφής, αλλά η χαρά της πίστης για την Ανάσταση.

Αλλωστε οι κατευθυντήριες γραμμές της Ορθοδοξίας, όπως δόθηκαν στην Προσυνοδική Πανορθόδοξη Διάσκεψη το 1986 στο Σαμπεζύ της Γενεύης, είναι οι ακόλουθες: *«Οι Ορθόδοξοι Χριστιανοί επειδή ζούμεν κάθε ημέραν την θείαν συγκατάβασιν, μαχόμεθα εναντίον κάθε φανατισμού και μισαλλοδοξίας μεταξύ των ανθρώπων και των λαών. Επειδή, διακηρύσσομεν συνεχώς την ενανθρώπιση του Θεού και την θέωσιν του ανθρώπου, υπερασπιζόμεθα τα ανθρώπινα δικαιώματα για όλους τους ανθρώπους και όλους τους λαούς.. Επειδή βιούμεν την θείαν δωρεάν της ελευθερίας, με το απολυτρωτικό έργο του Χριστού, δυνάμεθα να προβάλωμεν πληρέστερον την καθολική αζίαν της δια κάθε άνθρωπον και λαόν».*

Για την Ορθοδοξία δεν υπάρχουν συμβιβασμοί. Όπως κατά την ενσάρκωσή Του ο Θεάνθρωπος προσέλαβε την ανθρώπινη φύση ως πραγματική εγγύηση για τη δυνατότητα της κατά χάριν θεώσεώς της, έτσι και κατά την ιστορική Του έγερση αναστήθηκε ακέραιη η ανθρώπινη φύση ως χειροπιαστή πραγματικότητα θριάμβου κατά του θανάτου (Κ. Νικολακόπουλος, 1995).

Μ' αυτήν την έννοια πολύ ωραία αναφέρει ο θεολόγος-θεατρολόγος Ιωσήφ Βιβιλάκης τις δικές του σκέψεις για την Ανάσταση του Κυρίου: *«Ο Χριστός θανατώνει το θάνατο και αναδεικνύεται ως νέος Αδάμ, ως νέος άνθρωπος που ζει σε άμεση σχέση με το Θεό. Έτσι, όπως ο προπάτορας Αδάμ συμπεριλαμβάνει την εκπεσμένη θνητή ανθρώπινη φύση, ο Χριστός γίνεται όντως η ανάσταση και η ζωή, αφθαρτοποιώντας τη θνητή σάρκα..... έτσι η Ανάσταση καθίσταται κλειδί για την κατανόηση του μυστηρίου της θείας οικονομίας» (1995).*

Άλλωστε, το γεγονός της Ανάστασης του Ιησού Χριστού, αποτελεί τη βάση της χριστιανικής πίστης και το περιεχόμενο του ευαγγελικού κηρύγματος. Χωρίς την

Ανάσταση η πίστη μας θα ήταν μια δυνατή ιδεολογία, όχι όμως «καινή κτίση». Με την Ανάσταση ο Χριστός σφραγίζει το έργο της απολυτρόσεως που εγκαινιάστηκε με την ενσάρκωση και εκπληρώθηκε με τον Σταυρό. Ο «*Πρωτότοκος εκ των νεκρών*» (Κολ. 1,18) εισήλθε πρώτος στον νέον κόσμο, ο οποίος θεμελιώνει την προσδοκία όλων μας για την ανάσταση της έσχατης ημέρας (Σεβασμιότατος Μητροπολίτης Φθιώτιδος κ. Νικόλαος Πρωτοπαπάς, 1995).

Βιβλιογραφία

Στράτος Δανέζης και Μάνος Δανέζης: «*Στα Ιχνη του Ι.Χ.Θ.Υ.Σ*», εκδόσεις Δίαυλος, Αθήνα 2001